№ 116 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՄԱՅԻՍԻ 31

1906

ԵՐԵՍՈՒՆՉՈՐՍԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՄԱՅԻՍԻ 31 № 116

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը 6 ռուբլի. [illegible] 5 կոպէկով.

[illegible]

Մեր հասցէն. Тифлисъ, редакція «Мшакъ». Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».

Տէլէֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է ամեն օր 10—2 ժամ [illegible]

[illegible]

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.

Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

ՆԵՐԿԱՅ 1906 ԹՒԱԿԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

(34-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ. «Մշակի» տարեկան գինը 10 ռուբլի է, տասն և մէկ ամսվանը նոյնպէս 10 ր., տասն ամսվանը՝ 9 ր., ինն ամսվանը՝ 8 ր., 8 ամսվանը՝ 7 ր., եօթ և վեց ամսվանը՝ 6 ր., հինգ ամսվանը՝ 5 ր., չորս ամսվանը՝ 4 ր., երեք ամսվանը՝ 3 ր., երկու ամսվանը՝ 2 ր. և մի ամսվանը՝ 1 ռուբլի: Ապրիլի 1-ից մինչև 1 յուլիսի 2 ռուբլի:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. Ամերիկայի բաժանորդները պէտք է վճարեն տարեկան 6 դօլար. Եւրօպայի բաժանորդները՝ 30 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 ռուբլի:

«Մշակին» գրվել կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ. (Բազարնայա և Բարօնսկայա փողոցների անկիւնը): Ստորագրվել կարելի է միայն ամսի 1-ից:

Կայսրութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿԻՆ» գրվելու համար և առհասարակ նամակներ և ծրարներ ուղարկելիս, պէտք է դիմել հետևեալ հասցէով. ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ" իսկ արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

Յայտարարութիւններ ընդունվում են բոլոր լեզուներով:

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Թիֆլիսի Քաղաքային Վարչութիւնը

կամենալով օգնութեան հասնել այն տանտէրերին, որ դժուարանում են այս կամ այն պատճառով իրանք կատարել վարչութեան պահանջած (պարտ. որոշ. հիման վրա) աշխատանքները, այն է՝ ամեն տեսակի մայթերի կանօնաւորելը, նրանց վրայի ֆիոսերը ոչնչացնելը, ցանկ շինելը և այլն, առաջարկում է տանտէրերին այդ աշխատանքների կատարելը յանձնարարել վարչութեան՝ իրանց հաշւին, քանի որ վարչութիւնը հնարաւորութիւն ունի աշխատանքները արագ ու էժան կատարել: Սրա հետ միասին վարչութիւնը դարձեալ յիշեցնում է, որ թէև շատ տանտէրեր սկսել են ցանկերն ու մայթերը կանօնաւորել, բայց սակայն կան նաև ուրիշ շատ [illegible]

3—4

ԱՅՍՕՐ, ՄԱՅԻՍԻ 31-ԻՆ,

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆԻ ԶԱՄԲԱՅՆ ԴԱՀԼԻՃՈՒՄ

պրոֆեսոր Ն. ՄԱՌ

կը կարդայ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

«Անիի աւերակների եւ հին քաղաքակրթութեան մասին»

[illegible]

2—2

Բագուի Նաւթարդիւնաբերողների համագումարի խորհուրդը

[illegible]

[illegible]

[illegible]

2—2

ԱՆԻԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԸ

I

Այս տարի էլ կը շարունակվեն պեղումները Անիում:

Բացի զուտ հնագիտական հետաքրքրութիւնից այդ պեղումները և առհասարակ Անիի ուսումնասիրութիւնը պարունակում են իրանց մէջ բազմաթիւ նիւթեր, որոնք լոյս են սփռում մեր երկրի այն անցեալի վրա, որ իր կապը դեռ վերջնականապէս չէ կտրել մեր ներկայից:

Այժմ, երբ մեր օրերում բազմաթիւ բարեշէն գիւղեր և աւաններ ենթարկվում են բարբարոսական յարձակումների, երբ կուլտուրական ձեռնարկութիւններ, գործարաններ, օգտաւէտ հիմնարկութիւններ մատնվում են կրակի, աւերի և կործանման, երբ յուսահատված ժողովուրդը թողնում է իր քրտինքով ու արցունքներով ողողած տեղերը և գաղթում ուրիշ տեղեր, երբ մեր աչքերի առջև շարվում են նոր աւերակների տեսարաններ, Անին՝ հայկական կուլտուրայի տխուր վկաներից և փառաւոր յիշատակներից մէկը՝ մասամբ մի լուսաբանութիւն է հանդիսանում նաև ներկայի մի քանի երևոյթները բացատրելու համար:

II

Չը գնահատվեց հայի կուլտուրան այն ժամանակ, չէ գնահատվում և այժմ:

Կուլտուրական ժողովուրդը ենթարկվեց հալածանքի և վերջիվերջոյ ստիպված եղաւ թողնել հայրենի տուն ու տեղ և փախչել անծանօթ և անյայտ հեռաստաններ:

Հայկական ձեռագործը նախանձ էր շարժում շրջապատողների մէջ, հայկական հարստութիւնները գրգռում էին հարևան ազգերի ագահութիւնը:

Հարուած հարուածի ետևից, տուրքեր տուրքերի վրա, պահանջներ պահանջների վրա դիզված քայքայեցին և կործանեցին կուլտուրական մի խոշոր կեանք և հասցրին ժողովրդին այնպիսի թշուառութեան, որ այլ ևս յոյս չը մնաց նրա մէջ թէ նա կարող է կենդանութեան որևէ նշոյլ պահպանել իր մէջ՝ մնալով անվերջ լացի ու վշտերի երկրում:

Ծանր էր գաղթող ժողովրդի յուսահատական վճիռը: Նա յուսահատվեց:

III

Անիի ուսումնասիրութիւնը տարբերվում է շատ ուրիշ հնութիւնների ուսումնասիրութիւններից նրանով, որ նա կարող է տալ մեզ մեծ նիւթ հայի կենցաղավարական, տնտեսական, առօրեայ կեանքից—մի հանգամանք, որ այնքան պակասաւոր է և թոյլ մեր պատմագրական գրականութեան մէջ:

Անիի աւերակները տալիս են այնուհետև շատ հարուստ նիւթ գաղափար կազմելու հայ ճարտարապետութեան, քանդակագործութեան, մասամբ նկարչութեան մասին, որոնք պարունակում են իրանց մէջ բնորոշ կողմեր կամ այն տեսակէտով, որ նրանք հանդէս են հանում հայկական ձեռքի ու մաքի ինքնուրոյն գծեր, կամ այն, որ նրանք ցոյց են տալիս հարևան ազգերի գործած ազդեցութիւնները հայկական արհեստի և գեղարուեստի վրա:

Եւ դրանով նրանք լրացնում են մի մեծ պակաս, որ ունի գրականութիւնը մեր անցեալի մասին:

IV

Եթէ մի ժամանակ Անին խօսում էր միայն հայրենասիրական թելերի վրա, եթէ նա ախուվախի ու հառաչանքների աղբիւր էր ուխտաւոր սրտերի համար, այսօր նա կանգնած է մեր առաջ իբրև մի մեծ թանգարան, ուսումնասիրութեան հարուստ նիւթ մատակարարող մի շտեմարան:

Այդ թանգարանից և շտեմարանից օգտվելու համար անհրաժեշտ է գիտնական վերաբերմունք դէպի ուսումնասիրութեան գործը:

Տասնեակ տարիներ Անին հիացմունքի և ուխտագնացութեան առարկայ է եղել, բայց լուրջ ուսումնասիրութեան նիւթ նա դարձել և դառնում է միայն մեր օրերում:

Եւ մենք պէտք է օգնենք ամեն կերպ այդ ուսումնասիրութեանը: Ժամանակը անհետացնում է Անիից շատ հետաքրքրական գծեր: Պէտք է կարող լինենք ազատել կորուստից այն ամենը ինչ հարկաւոր է մեր պատմութեան և կենցաղագրական գիտութեան համար:

Ա. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երևան, 30 մայիսի:

Այստեղից ուղարկած պաշտօնական հաղորդագրութիւնը, որ երևացել է Թիֆլիսի մի քանի լրագիրներում, ճիշտ չէ ներկայացնում իրերի դրութիւնը: Այստեղի հայերը մտադիր են յատուկ պատգամաւորութեան միջոցով գեկուցանել Փոխարքային բուն եղելութիւնը:

Հայերի կողմից ընդհարման օրը ոչ մի ներգործական քայլ չէ արված եղել ընդհարում առաջ բերելու և այդ ընդհարումը բոլորովին անակնկալ մի բան էր:

Ատրճանակի առաջին պայթոցը, ինչպէս երևում է, մի ազդանշան է եղել, որովհետև նոյն ժամանակ լսվել են ատրճանակի պայթոցներ և մի քանի ուրիշ տեղերում:

Երևան, մայիսի 28-ին

Հէնց նոր պաշտօնական տեղից իմացանք, որ մայիսի 27-ին հայերի վրա Թուրքերի յարձակման ժամանակ սպանվել են 13 հայ, 7 Թուրք, մի մօլոկան և մի հրէայ: Վիրաւորված են 7 հայ, 4 Թուրք, մի հրէայ, մի վրացի և մի ասօրի: Էջմիածնի Թանգարանի կառավարիչ (Նոր Թանգարանի) տաճկաստանցին մի քանի ժամից յետոյ մեռնում է:

Խաղաղարար յանձնաժողովը ներկայանալով գեներալ-նահանգապետին խնդրում է մի կերպ վերջ տալ այս ազգակործան ընդհարմանը և խիստ կերպով պատժել բռնված Թուրքերին, որոնց զինուորները տեսել են հայերին խփելիս ու ձերբակալելով բերել և բանտարկել են ոստիկանատանը: Գեներալ-նահանգապետը խոստանում է դիմել Փոխարքային և խնդրել այդ մասին տնօրինութիւն:

Հասարակութեանը համոզելու համար թէ որքան անկողմնապահ է կառավարութիւնը, որը միշտ փաստեր է պահանջել նրանից մեղաւորներին պատժելու համար, ահա մի ակներև փաստ, որը հայ հասարակութիւնը դնում է նրա արդարադատութեան սեղանի վրա և սպասում է թէ ինչ հետևանքի կը հասնի այս դէպքն էլ: Արդեօք սա էլ այն հետևանքը չէ՞ ունենայ, ինչ հետևանք որ ունեցաւ անցեալներում:

Գ. Աղաջանեան:

Երևան, 29 մայիսի

Մայիսի 28-ից հայերի շուկան գողնվում էր Աստաֆեան փողոցի 2 կողմերում: Հայերը մեծ քանակութեամբ շրջում են իրանց խանութների առաջ, բուլվարում, իսկ Թուրքերը երբեմն-երբեմն կառք նստած գնում են իրանց խանութների կողմը և անմիջապէս վերադառնում: Զինուորները շրջում են և խուզարկում են գլխաւորապէս հայերին: Այսօր բաց էր հայերի խանութներից մի մասը, բաց էին քիչ բացառութեամբ և Թուրքերի խանութները: Մայիսի 27-ին վիրաւոր հրէան մեռաւ: Դատամեանի տղային արձանագրութիւն կազմելուց յետոյ բաց են թողել նոյն գիշերը. զինուորները հաստատում են թէ ուսանողի շորով հէնց այդ տղան կրակեց ու փախաւ մտաւ իրանց տուն, մինչդեռ Դատամեանի տունը նոյն երեկոյեան խուզարկել են ու ոչ մի զէնք չեն գտել և Դատամեանը ուսեալ ուսանողի շոր տրամադիր էլ չէ ունեցել ունենալու, և չեն կարողացել դրականապէս հաստատել թէ «դա է Թուրքերի վրա կրակ արձակողը»: Մանաւանդ ատամնաբոյժ Մարգարեան վկայեց, որ այդ գործողութիւնը կատարելու ժամանակ Դատամեանը ճաշում էր: Բռնված են մեծ քանակութեամբ Թուրքեր և մի հայ, բայց 9 Թուրքերի մեղաւոր ճանաչվելը հաստատվում է, մնում է որ յանցաւորներին խիստ կերպով պատժել:

Յ. Տէրունեանց

Շուշի, 30 մայիսի

Գեներալ Գոլօշչապովի գալը մեծ յոյսեր է տալիս ազգաբնակութեանը, որ կը զսպվեն և աւազակային խմբերը:

Այստեղ իբրև վաւեր լուր հաղորդում են, որ Ղարվանդի և Աղդամի շրջանում գտնված դիակների թիւը 15 է:

Թթու Ջրի շրջանում գտնված են 7 հայի դիակ և 1 դիակ էլ սարաժնիկի:

Այստեղ պատմում են Աղդամի շրջանի Թուրքերի և Պարսկաստանից եկած թաթ մշակների միջև պատահած մի ընդհարման մասին, որի ժամանակ վիրաւորվել են չորս պարսիկ:

Ղազախ, 30 մայիսի

Այստեղ լուր է ստացվել, որ Շամշադինի մասում մի թեթև ընդհարում է տեղի ունեցել Թօուզ գիւղի հայերի և չերիֆբէգլուեցի Թուրքերի քոչւորների մէջ: Յայտնի չեն մանրամասնութիւնները: Պրիստաւը գնացել է եղելութեան տեղը:

Գօրիս.—Զիւանշիրի գաւառի Կօվլաջար և Գիլիգալու գիւղերի բնակիչները, թւով 12 հոգի, գիւղատէրի հետ ներկայացրին Զանգեզուրի գաւառի 2-րդ մասի ոստիկանական պրիստաւին Խանածախ և Զէյվա գիւղերի բնակիչներ 18 հայերին իրանց գոյքերով և տաւարներով, և յայտնեցին, որ մինչև կոտորած առաջանալը այդ հայերը բնակվում էին Զիւանշիրի գաւառի Խեշավանի մենաստանում, իսկ երբ կոտորած առաջացաւ, մահմեդականները նրանց տարան իրանց մօտ և պահպանում էին բոլոր ժամանակ նրանց և նրանց գոյքը: (Ե.)

Շուշի, մայիսի 11-ին: Դիվանլար գիւղացի Սադըղ-բէկ Մաշադիբէգօվի աւազակային խումբը Շուշու գաւառի Սօս գիւղից կէս վերստ հեռաւորութեան վրա յարձակվել է տաւար քշելու նպատակով—արօտատեղից վերադարձող սօսեցիներ Յովհաննէս Յակոբեանի և նրա համագիւղացիների վրա: Հրացանաձգութեան ձայնին օգնութեան հասան գիւղացիները և քշեցին յարձակվողներին:

Դարալագեազ, մայիսի 18-ին

Անցեալ անգամ գրել էի 9 հոգի Զանգեզուրի գաւառի Ղալաջուղ գիւղի հայերի սպանութեան մանրամասնութիւնները: Նրանք սպանվել են Զիրակ և Բիլակ գիւղերի Թուրքերի ձեռքով:

Մայիսի 16-ին գաւառապետի առաջարկութեամբ, պրիստաւ Կիրիլօվիչը 50 կօզակներով, առաջնորդ ունենալով ղալաջուղցի Իվան Աւետեանին, գնաց Զիրակ և Բիլակ գիւղերը խուզարկելու: Վերոյիշեալ Թուրքական գիւղերում Իվան Աւետեանը ճանաչել էր սպանվածների հագուստները, որ հագած ունէին Թուրքերը: Պրիստաւը խլում է Թուրքերից այդ հագուստները: Ապա սկսում են որոնել գիւղի սահմաններում՝ դիակների մնացորդը գտնելու նպատակով: Այդ բանը նրանց աջողվում է, գտնում են սպանվածների մասերից, ոտի ոսկորներից ու մարմնի այլ և այլ տեղերի կաշիներից: Պրիստաւը ձերբակալում է 5 հոգի Զիրակ և Բիլակ գիւղերի Թուրքերից ու կազմում է հարկաւոր արձանագրութիւնը:

Տեսնենք թէ ինչ պատիժ են կրելու այդ Թուրքերը:

Ներկայումս մեր գաւառամասում է գտնվում Զանգեզուրի յայտնի աւազակ Մուրթուզը իր 15 հոգուց բաղկացած աւազակախմբով: Նա Թուրքական գիւղերում պրօպօգանդա է անում հայերի դէմ և զէնք գնելու համար փող է ժողովում Թուրքերից:

Վ. Դովլաթեան

Շամշադին գաւառի դրութեան մասին մենք ստացել ենք հետևեալ զեկուցումը.

«Շամշադինը կազմում է 17 գիւղ 1) Վերին Կարմիր Աղբիւր, 2) Ներքին Կարմիր Աղբիւր, 3) Ղուլալու, 4) Ղըզլ, 5) Բերդ, 6) Նաւուր, 7) Թաթլու, 8) Հախում, 9) Մոսէս, 10) Զորաթան, 11) Զինարի, 12) Նորաշէն 13) Թօուզ, 14) Զինչին, 15) Վերին Ջամբարակ, 16) Ներքին Ջամբարակ, 17) Բաշքէնդ:

Այս գիւղերից 14-ը մօտիկ լինելով միմեանց կազմում են մի շրջան, երկու Ջամբարակները և Բաշքէնդը կազմում են երկրորդ շրջանը:

Շամշադինը երեք կողմերից շրջապատված է Թուրքերով, միայն բերդի և Նաւուրի կողմից կայ ճանապարհ դէպի Քարվանսարա, բայց ճանապարհը այնպէս վատ է, որ մանաւանդ ձմեռը ձիու բեռով 2—3 պուդից աւելի անկարելի է ցորենը, ալը և այլն բերել Շամշադին:

Շամշադինի գիւղերի դրութիւնը աւելի քան աննախանձելի է՝ հողը քիչ է և վատ (քարոտ), վերջին տարին կարկուտը փչացրեց հացը թէ ամբողջ առաջին շրջանում և թէ Ջամբարակներում: Բաշքէնդը, որ առաջ այնքան հաց էր ունենում՝ որ մի մասը կարողանում էր ծախել՝ այս վերջին երկու տարում անբերրիութեան պատճառով, ստիպված էր գնել:

Հայ-Թուրքական ընդհարումների պատճառով ինքնապաշտպանութիւնը գիւղացիներից խլեց ահագին միջոցներ: Մի և նոյն ընդհարումների պատճառով անապահովութիւնը, որով պարապում էին բոլոր շամշադինցիները, շատ դժուարացաւ. վախ կրելով Թուրքերից, անասուններին չէին կարողանում գիւղից հեռու արձակել, իսկ գիւղի մօտերքում տեղ չը կար արածացնելու: Գանձակի դէպքերից յետոյ տաւարը գոմերից անգամ վախենում էին հեռացնել և դեկտեմբեր, յունվար և փետրվար ամիսներում մեծ թւով կոտորած եղաւ տաւարի մէջ: Մնացածներն էլ այնքան լղարել էին, որ այժմս բոլորովին գին չունեն և հազիւ մինչև օգոստոս այնքան կազդուրվեն, որ կարողանան մի որ և է գին ստանալ: Սուղ նեղութեան միջոցները ստիպում էին բոլորովին չնչին գներով ծախել տաւարը (օրինակ՝ ոչխարը, որ արժէր 6—10 ր., ծախվում էր 2 ռուբլի):

Նոյնպէս շատ թանգ նստեցին շամշադինցիներին և կըրզենցիները, որոնց ամբողջ չորս ամիս Շամշադինը կերակրում էր:

Բայց այդ երկու սպանված կօզակի համար կառավարութիւնը ժողովրդից վերցրեց 6 հազար ռուբլի, նաև պէտք է ժողովվի 91 հազար ռուբլի, որը հաւաքվում է գեներալ Լեվիցկու հրամանով Թուրքերի օգտին:

Որովհետև Շամշադինից խճուղին անցնում է Թուրքերի միջով, գիւղացիք իրանց ունեցածները չէին կարողանում տանել կայարան, և Ղազախի գիւղում ծախում էին էժան գնով: Օրինակ գետնախնձորը Բաշքէնդում պուդը ծախվում է 10 կոպ., մի գերանի տախտակները, որը առաջ ծախվում էին 1 ր., 1 ր. 50 կ., այժմ ծախվում են 10—15 կ.:

Առաջ գիւղացիների մի մասը իր հընձից առաջ գնում էր Թուրքերի գիւղերը և այնտեղից արդէն մայիսի վերջին բերում էր բաւականաչափ ցորեն: Միւս մասը իբրև արհեստաւոր գործում էր Թուրքերի գիւղում, բայց այժմ այդ անհնարին է դառել:

Գիւղացի երիտասարդների երկրորդ մասն էլ Բագու, Բաթում, Թիֆլիս էր գնում, բայց այժմ չեն համարձակվում գիւղից հեռանալ և գիւղը թողնել առանց պաշտպանութեան:

Այս բոլոր վերոյիշեալը միանգամայն քայքայեցին ժողովրդի բարեկեց դրութիւնը: Շամշադինի գիւղերի մեծ մասում համարեա բոլորովին ցորեն չը կայ: Ցորենի հացի տեղ գիւղացիները սկսել են ուտել կորէկի և գարու հաց, բայց տարաբախտաբար շատերը գարի էլ չեն կարողանում գտնել:

Գիւղում սկսել են օգտվել գիւղական վաշխառուները, որոնց թիւը, պէտք է խոստովանել, շատ է. փող առաջարկում են մինչև անգամ 50%-ով:

Վատ և սակաւ հացը առաջ բերեց բծաւոր տիֆ, որը տանում է Շամշադինում և մի քանի գիւղերում շատ զոհեր:

Այսպիսով, եթէ այս դրութիւնը շարունակվի, և Շամշադին հաց չը մտնի մինչև նոր ցորենը, ժողովրդի դրութիւնը կը դառնայ անտանելի:

Այս պատճառով Շամշադինի ազգաբնակութեան կողմից խնդրում ենք մենք Թիֆլիսի Նպաստամատոյց Յանձնաժողովին յատկացնել առաջին շրջանի (15 գիւղի) համար ոչ պակաս 4000 ռուբ., իսկ երկրորդ շրջանի համար 2000 ռուբլի»:

Տաթևի վիճակի Խոզնավար գիւղի հայ հասարակութեան դրութեան մասին գաղափար է տալիս հետևեալ նամակը.

«Մեր կարիքները շատ են, մեր կորուստները անթիւ և անհամար, թալանված ենք բոլորովին և զրկված շարժական ամբողջ ստացուածքից. տնային և դրսի մեր բոլոր տնտեսութիւնը ոչնչացած է, գիւղը մեծ մասամբ կրակի ճարակ դարձած և մասամբ քանդած են և աւերած, այնպէս որ այժմ մեր չէն և ամեն կերպ բարեկարգված գիւղը ներկայացնում է որպէս հնադարեան աւերակների մի կոյտ, իսկ մենք, այդ գիւղի ժողովուրդս, մեր ընտանիքներով ապաստանված ենք Գօրիսում և այլ գիւղերում, զրկված մեր հայրենի օջախից, կարօտ, չքաւոր, մերկ և քաղցած, սրա նրա դուռը բաղխելով մի կտոր հաց ստանալու յոյսով, որպիսի հանգամանքները սպառնում են մի բուռն աշխատասէր և քաջարի ժողովրդի անհետ կորստեան, եթէ նրան անմիջապէս օգնութեան ձեռք չը կարկառվի—վերաշինելու իր աւերած տները և վերանորոգելու իր քայքայված, երբեմն բոլորովին նախանձելի տնտեսութիւնը:

Խոզնավար գիւղը կցկցված է միւս հայաբնակ գիւղերից և շրջապատված է Թուրքաբնակ գիւղերով: Հայ-Թուրքական ընդհարումների սկզբից մինչև վերջը մեր այս գիւղը քանի-քանիցս ենթարկվեց Թուրքերի յարձակման, և պաշարման դրութեան մէջ մնացած ենք նոյն իսկ շաբաթներով, քաջաբար պաշտպանվելով անհաւասար թշնամիներից, թէպէտև զոհեր իսկ տալով, բայց կարողացանք մեր մարդկային իրաւունքները և մեր թասիբը պահել, զրկվելով մեր բոլոր ստացուածքից ու հեռանալով այդ գիւղերից, անկարող լինելով դիմադրել այլ ևս Թուրքերի անվերջ յարձակումներին: Մեր հեռանալուց յետոյ կրակի ճարակ դարձան մեր տները՝ և կործանվեցին մեր չէն ջրաղացները և մեր դարերի ընթացքում արիւն քրտինքով ձեռք բերած ստացուածքը թալանեցին:

Վճռված լինելով անպայման վերադառնալ մեր աւերված գիւղը և շէնացնել մեր հայրենի օջախը, պէտք ունենք դրամական մեծ օգնութեան, առանց որի անհնար է մեզ իրագործել մեր նպատակը»:

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ

Թիֆլիս քաղաքի և Թիֆլիսի, Բօրչալուի, Գօրու և Դուշէթի գաւառների ժամանակաւոր գեն.-նահանգապետի կարգադրութիւնները:

Վաճառականութեան և քաղաքային ինքնավարութեան յարուցած միջնորդութեան առիթով՝ որով խնդրում էին Թիֆլիս քաղաքում առևտուրը կատարել խանութների տէրերի և նրանց ծառայողների փոխադարձ համաձայնութեամբ,—ես միջնորդութիւն յարուցեցի Փոխարքայի առաջ և որից ստացայ բաւարարութիւն իմ միջնորդութեան համար:

Այդ պատճառով ես թոյլատրում եմ մանուֆակտուրնի, գալանտերէյնի խանութների տէրերին,—զգեստի, կօշիկների, ամանեղէնի

այլն, առևտուրը դադարեցնել երեկոյեան ժամը 7-ից էլ շուտ, իսկ ուտելեղէնի առևտուրը իրաւունք եմ տալիս կատարել երեկոյեան 8 ժամից յետոյ նոյնպէս, տէրերի ցանկութեան համաձայն, ծառայողների հետ համաձայնվելով, բայց գիշերվայ ժամը 12-ից ոչ ուշ։

Ստորագրեց՝ Թիֆլիս քաղաքի և Թիֆլիսի, Բորչալուի, Գորու և Դուշէթի գաւառների ժամանակաւոր գեներ.-նահանգապետ Տիմօֆէեվ։

Մայիսի 29-ին

ՔՈՉԸ ԶԱՆԳԵԶՈՒՐՈՒՄ

Մայիսի 24-ին

Յայտնել և յայտնում եմ, որ մեզանում քոչը սար է բարձրանում կանօնաւոր զինված և Թարաքեամանները վստահ են, որ ոչ մի խուզարկութիւն չէ լինելու։

Թուրքերը քոչի սկզբից ունեցել են և ունեն մի Թաւցիկ, քոչւորներին ուղեկից մուխնաւորների խումբ, 25 հոգուց բաղկացած։ Նրանք ցերեկը բացարձակ զինված Գեազանից ուղեկցում են քոչին մինչև Հարամի ծառը, (Խնձորեսկից ցած) սպասում այնտեղ մինչև քոչի խաղաղ անցնելը և ապա դառնում են նորը բերելու։

Այս էլ՝ մեր տխրահռչակ, բայց բաղդաւոր Իլդրիմ-բէգի, այդ սատղաւոր և վարչականներից միանգամայն անմեղ դարը ճանաչված, խորամանկ Իլդրիմի մտածածն է՝ Թաւցիկ ուղեկցողների խումբը։

Մեզ մօտ 50 կօզակները, իրանք էլ չը գիտեն, թէ ինչու համար են նշանակված։ Հրակելու հայերին, Թուրքերին, քոչը կանօնաւոր սար անցկացնելու, թէ զինաթափ անելու երկու ժողովրդին էլ։ Բոլոր կօզակները դժգոհ են իրանց սպայից, որը իր դիմացի, ժողովրդի ցաւերն թարգման հայի կօչկի տակն է լռկ առանց դիտելու թողնում, իսկ քոչւորների մուխնաւոր ուղեկիցները նրա աչքին չեն զարնվում, Թուրքերի սար տանելիք զէնքերը նա չէ նկատում։

Կօզակները մեծ զարմանք են յայտնում, որ իրանց՝ մուխնաւոր Թուրքերի հանդիպած ժամին, ոչ մի իրաւունք չէ տալիս սպան զէնք խլելու. «чортъ знаетъ» քրթմնջում են կօզակները, իրար երեսի նայելով ու շրթունքները կրծոտելով։

Գալով Խնձորեսկցիներին հասած վնասին, (մօտ 600 ր.) որի մասին դիմել էին գաւառապետին, տես թէ ինչ վախճան ունեցաւ։

Ամսիս 22-ին Իլդրիմ-բէգը իր հետևորդ զինւորներով, որոնք կեղծ սահմանապահների տարազով են շրջում, քոչի հետ եկաւ Խնձորեսկի գիւղը։ Քոչը անցաւ, իսկ ինքը լսելով, որ կօզակների սպան մեզ մօտ է, ցանկանում է ծանօթ բարեկամի հետ չայ խմել։ Եւ պատահմամբ մի կօզակի հանդիպելով, խնդրում է ուղեկցել իրան սպայի մօտ։ Կօզակը կատարում է նրա կամքը։ Եւ երկու ծանօթները ունենում են անչափ քաղցր և բարեկամական տեսակցութիւն գիւղի դպրոցում։

Անցնում է մի քանի րոպէ, սպան պատուիրում է վնասված արտատէրերին կանչել։ Գալիս են մի քանի խեղճ ու կրակ գիւղացիք, որոնց սպան դառնում է հետևեալ խօսքերով.

—Ինձ պատուիրված է որոշել արտերին հասցրած վնասը, որի համար ուղարկված է սարերի վերահսկիչը, (դաղրագին) որ պէտք է ստուգէ վնասը։ Ես ուղարկում եմ երկու կօզակ, պ. Իլդրիմ-բէգին, (մեծ հրճուանքով նայելով նրան) և դաղրագին։ Ես յոյս ունիմ, որ նրանք արդարութեամբ կը դիտեն վնասները, և Իլդրիմ-բէգի արդարադատութեանը ես վստահանալով, նա թող լինի ձեր թարգմանը։

Ո՞ր գրիչը կարող է առանց ընդհատելու, առանց իր թոյնը թափելու այսպիսի մի սարը, դագիր, թուք ու մուրի արժանի վարմունքի դէմ, այն էլ կառավարութիւնից բղխած հա՛, լաւ իմացէք, սիրելիք, գրել, նկարագրել Իլդրիմ-բէգի նոր կոչումը, նոր պաշտօնը։

Մի գաւառում, ուր մի մուկ, աղուէս, թէ բորենի սոեմ և կամ նահանգապետներից սիրված, գաւառապետներին և սպաներին պաշտելի մի անձն, որ իր՝ հայերի դէմ լարած հազար ու մի դաւերի, Թակարդների երեան հանելով, ոչ թէ պատժի, այլ վստահելի անուան է արժանացել, այդպիսի գաւառում կարելի՞ է կառավարութիւնից ակընկալել մի բարիք, մի գեղեցիկ գործ. այդ քաւ լիցի։

Կառավարութիւնը ի՞նչ է անում։

Միթէ միևնոյն չէ, դառը տալ գայլին, թէ սար սարի միւս կողմը արածացրու, և կամ Խնձորեսկցոց ասել, թէ Թուրքերի հասցրած վնասի չափը Իլդրիմ-բէգն է որոշելու։

Մենք իսկապէս չենք հասկանում սպայի այս արարքը, թէ՞ նա մեզնով ծաղրում է, այդ կէտում մենք վարանում ենք։ Եթէ Իլդրիմը Թուրքերի կողմից կարող է գնալ, միթէ հայերի կողմից չէ կարելի նշանակել մի մարդու։ Իսկ եթէ այդպէս էր նախախնամութիւնը որոշել, այդ ուրիշ բան է, դրա դէմ անզօր ենք... Զէ, ինչպէս երեւում է, աւազակների համար մեր գաւառում հիանալի պաշտօններ են ստեղծվել, սակայն մենք դրա նման հազար ու մի խաղերից ո՞րին ենք տեղեակ, որ սրա՞ն տեղեակ լինենք։

Նրանք առաջ են շարժվում։

Խորամանկ Իլդրիմը հազար տեսակ հարցեր է առաջարկում գիւղացիներին և աշխատում է խօսքեր դուրս քաշել գիւղացւոց բերանից, խոստանալով նրանց արտերի վնասը մեծ ցոյց տալ։ Ամեն կողմ պտտելուց, ամեն արտ դիտելուց յետոյ պ. Իլդրիմ-բէգը, այդ հրէշը, ըստ իր հայեցողութեան 600 ր. վնասը իջեցնում է 90 ր. միայն, և այդպէս էլ վարչութեանը յայտնում։

—Նամարդ բաղդ, ասում են գիւղացիք, էն օրին հասանք, որ մեր սրնախում թշնամին եկաւ, իր մեզ հասցրած վնասը ինքը չափեց, մեր երեխանց ուտելիք հացը կտրեց և դեռ երես էլ ունի մեր առաջ, մեր տուած աղ ու հացը նրան չէ բռնացնում։

Ո՞վ է դաժանը, ժողովուրդ... Իլդրիմին մեզ մօտ բերել տուողը, նրան մեզ վստահելի անձ և ուղղամիտ որոշել տուող վարչութիւնը իր վարչական գաւառապետով և իր ստորադրեալներով։

Էս է մեր օրը, էս է մեր կեանքը։

Սագանդարեան

ՄԱՄՈՒԼ

Գորու գաւառի ընտրութիւնների առիթով «Р. В.» իր ստացած հեռագրի մասին հետևեալ տողերն է նուիրում.

«Այդ հեռագիրը չափազանց վառ կերպով է բնորոշում կատարվող ընտրութիւնների պայմանները այդ ծայր երկրում, որը լիովին յանձնված է գեներալ Բաուէրի, Ալիխանովի ու նմանների տրամադրութեանը։ Աթօզ գիւղում գիւղացիները ընտրութիւնների ժամանակ ընտրեցին երեք սօցիալ-դէմօկրատների։ Այն ժամանակ հաշտարար միջնորդ իշխ. Ամիրաջիբին ստիպեց գիւղացիներին ընտրել այն թեկնածուներին, որոնց նա համարում է «արտակուսակցականներ», սպառնալով հակառակ դէպքում կօզակներ հրաւիրել և ոչընչացնել ամբողջ գիւղը։ Դժուար է ասել, թէ ինչ բանի վրա հարկաւոր է աւելի զարմանալ. նրա անպատկառ և առանց որևէ պատճառի ազատ ընտրութիւնները խանգարելու ցանկութեան, արդեօք, որ թոյլ տուեց իշխան Ամիրաջիբին, թէ կօզակների վերաբերմամբ իր ունեցած կարծիքին, որ նրանք պատրաստ են իրանց իշխանաւորների ամեն տեսակ հրամանները կատարելու, յարձակվելու խաղաղ գիւղի վրա և աւերելու նրան, թէև բնակիչները ոչ մի առիթ չը լինեն տուած մի այդպիսի բռնութեան համար։ Երբ Դումայում Օրէնբուրգի կօզակների պատգամաւորը բողոքեց այն գերի դէմ, որը այժմս վիճակվել է կօզակ զօրքերին, նրա խօսքերը բողոքի հանդիպեց կօզակների դասին պատկանողների շատերի կողմից, որոնք յայտնեցին, որ կօզակները պարտաւոր են կատարել իրանց պարտականութիւնը այնպէս, ինչպէս որ այդ պահանջում են նրանցից իշխանաւորները։ Կարելի է, գուցէ, եթէ ուզենան ապացուցանել, որ կօզակները պարտաւոր են կատարել իրանց պարտականութիւնը այնպէս, ինչպէս որ նրանք այդ անում են վերջին ժամանակներս, բայց խաղաղ գիւղերի աւերումը լոկ այն պատճառով, որ ընտրութիւնների հետևանքը դուր չէ գալիս հաշտարար միջնորդին, ինչպէս էլ լինի նա, չէ կարելի ընդունել պարտականութեան կատարումն, ինչ տեսակէտից էլ նայելու լինենք, այլ դա գործողութիւնների մի ձև է, որի համար ընդունակ են միայն թիւրքական քրդերը կամ բաշիբոզուկները։ Այնպիսի կամայական վարմունք, ինչպիսին իշխ. Ամիրաջիբիի գործած բռնութիւնն է Աթօզի բնակիչների դէմ, վրդովեցուցիչ է ոչ միայն իբրև դատապարտելի ապօրինութիւն, այլ և վտանգաւոր է այն պատճառով, որ նրա շնորհիւ մի ամբողջ դասի մէջ այն համոզմունքն է կազմվում, որ նրանք կատարելապէս անկախ են օրէնքներից և կարող են միանգամայն անպատիժ կերպով արհամարհել այդ օրէնքները»։

*

Ֆրանսիական պատգամաւոր Բուանէ հրապարակ է դուրս եկել Ժօրէսի «L'Humanité» լրագրում «Հիմնադիր Դումա» յօդուածով, որ նուիրված է ռուսական առաջին պարլամենտի ու ռուսաց կառավարութեան մէջ ստեղծված միջնադէպին։ Բուանէն ինքն էլ, Ժօրէսի նման, կարծում է, որ այդ միջնադէպի լուծումը՝ յօգուտ այս կամ այն կողմին՝ կախված է ագրարական հարցից։

Ռուսաց ինքնիշխանութեան և Դումայի յարաբերութիւնները մտել են կրիտիքական շրջանի մէջ։ Արտասանվել են այն զօրեղ, վճռական խօսքերը, որոնք գործողութիւններ են և կազմում են նոր դարագլուխ։ Ժողովրդական ներկայացուցիչները հրաժարական են յայտարարում բիւրօկրատական ինքնիշխանութեան ներկայացուցիչ մինիստրներին։ Բայց մինիստրները չը խզեցին իրանց յարաբերութիւնները Դումայի հետ և հենց երկրորդ օրն էլ մտան այնտեղ, իբրև թէ ոչինչ չէ պատահել, և Դումայի ձգտումները հանդիպելով այդ պասսիւ ընդդիմադրութեան՝ ջարդ ու փշուր են լինում։ Միապետութեան և յեղափոխական իրաւունքի հակադրական ոյժերը գտնվում են անկայուն հակակշռութեան մէջ, որի միջոցին մի զօրեղ հարուած դէպի այս կամ այն կողմը կարող է թեքել կշեռքի նժարը։ Կը տրվի՞, արդեօք, այդ հարուածը Դումայի կողմից... Յուսանք, չը նայելով ոմանց յուսահատութեան և օրինական, բայց գուցէ և աւելորդ անհամբերողութեան ուրիշների, որ Դուման կը հասկանայ, որ հասնում է վճռական վայրկեանը, երբ նա պէտք է գիտակցէ իր ոյժը և իր իրաւունքը։ Նրա յարաբերութիւնները դէպի միապետութիւնը վերջին ժամանակներս այնքան էլ որոշ չէին եռանդուն գործողութեան բացակայութեան շնորհիւ, որ կը ստիպէր բռնապետութեանը վայր դնել իր դիմակը։ Ագրարական հարցը անհրաժեշտաբար վերջ կը տայ Թագաւորի մինիստրների տաքտիկային, որը կայանում է միայն նրա մէջ, որպէսզի ջլատէ Դուման, վարկաբեկ անէ և թուլացնէ նրան։ Իրերի դրութեան ոյժով Դուման ստիպված կը լինի հակադրել իր սեփական վճիռը այդ հարցի մասին ինքնակալութեան առաջարկած վճիռներին։ Եթէ նա կը ներշնչվի ռուսաց ժողովրդի խորամատ ձգտումներով, այն ժամանակ Դումայի ու հին կարգերի մէջ եղած յարաբերութիւնները կը փոխվեն արմատական կերպով։ «Խորհրդակցական» Դուման, որին նպատակ ունէր հրաւիրել միապետութիւնը, կը դառնայ վճռող և սուվերէն, որի առաջ Թագաւորական մինիստրների հեղինակութիւնը կը չքանայ ծուխի նման։ Իսկ եթէ չը կատարվի այդ, ռուսաց յեղափոխութիւնը առաջ կը գնայ այլ ճանապարհով։

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Պրօֆէսոր Ն. Մառը լոյս է ընծայել երկու նոր աշխատութիւն։ Նրանցից մէկը վերաբերում է Անիի պեղումներին և կրում է «Раскопки въ Ани въ 1904 году» վերնագիրը, միւսը պարունակում է երկու փոքր յօդուածներ հայկական բառերի մասին (Армянскія слова въ грузинскихъ Дѣяніяхъ Пилата и этимологія имени Мхитаръ и глагола մխիթարել)։

Առաջին աշխատութեան մէջ Ն. Մառը մանրամասն նկարագրում է այն հնութիւնները, որ նա երևան է հանել 1904 թւին իր կատարած պեղումների ժամանակ Անիում։ Գրքոյկի մէջ զետեղված են պեղումների տեղի յատակագիծը և գտած իրերի մի քանի նկարներ։

Այդ տարվայ պեղումները ունեն կենդաղավարական հետաքրքրութիւն, որովհետև նրանք կատարվել են Անիի բնակիչների և այն էլ ինչպէս երևում է աղքատ դասակարգի բնակիչների տներում։ Պեղումը գաղափար է տալիս սենեակների դասաւորութեան և տնային մի քանի իրերի մասին։

Հետազօտողը, անելով մի քանի բացատրական նկատողութիւններ, առ այժմ զգուշանում է աւելի ընդարձակ եզրակացութիւններ հանելու, որովհետև նիւթերը դեռ նոր են սկսում երևան գալ։ Անկասկած, երբ ապագայում կը կուտակվեն մեծ քանակութեամբ նոյնատեսակ նիւթեր, հնարաւոր կը լինի որոշ գաղափար կազմել Անիի բնակիչների նիստ ու կացի մասին։

Պեղումները յայտնագործել են և մի քանի հնութիւններ, որոնք ունեն ճարտարապետական և առհասարակ գեղարուեստական նշանակութիւն։

Երկրորդ աշխատութիւնը ունի զուտ լեզուագիտական նշանակութիւն և պարունակում է սրամիտ նկատողութիւններ բառերի ծագման և փոխանցման մասին։

Ա. Ք.

Ո՞ՐՆ Է ՄԻՋՕՑԸ

(Նամակ Երևանից, մայիսի 28-ին)

«Մեր դուշմանը ամօթ, խելք ու գութ չունի»։
Գամ. Քաթ.

Դարձեալ փայլեց սուրը մեր ոխերիմ թուրք հարևանի ձեռքում, դարձեալ հոսեց հայի արիւնը յորդ կերպով և այդ այն ժամանակ, երբ կամաց կամաց սկսում էինք կարծել թէ վերջացած կարելի է համարել անցեալ տարվայ դէպքերը, թէ մեր ազգաւ դրացին աչքը բաց է արել և տեսնում է այն անդունդը, ուր գլորում է հային և թէ իրան։

Սակայն զո՞ւր յոյսեր. մի անգամ էլ արդարացաւ անմահ բանաստեղծի խօսքը, թէ «մեր դուշմանը ամօթ, խելք ու գութ չունի». —այո՛ չունի և չէ էլ ուզում ունենալ, կաւելացնենք մենք...

Դրա ապացոյց մայիսի 27-ի նոր սպանութիւնները։ Դա ոչ թէ մի պատահմունք էր, այլ կանխ ծրագրված, մի կազմ ու պատրաստ յարձակում Թուրքերի կողմից։ Այդ օրն առաւօտեան ժամի ութ և կէսին մէյդանում երկու Թուրք կռւում են միմեանց հետ, հասարակ տուր ու դմբոց, և դա ծառայում է Թուրքերի համար ինչպէս սիգնալ։ Միաժամանակ քաղաքի զանազան տեղերում Թուրքերը յանկարծակի յարձակվում են միամիտ կանգնած հայերի վրա ու սրախողխող անում նրանց ապա սկսում ատրճանակով ու հրացաններով և այդ յարձակվողները լինում են ոչ թէ մի երկու, այլ 30—40 մարդիկ... Ինչպէս երևում է, որոշված է եղել նախ սառն զէնքով գործ տեսնել անձայն, աննշմար և պէտք է ասել այդ տակտիկան բաւական աջողվել է նրանց։

Սպանված հայերի թիւը 14—16 են հաշւում նոյնչափ էլ վիրաւոր, Թուրքերից սպանված են 4—5 և նոյնքան վիրաւոր։ Թուրքերի կորուստը, կարելի է ասել, հայերի ձեռքով չէ եղել։

Եւ Թուրքն իր կատաղութեան մէջ աչքերը կարմրած չէ խնայել ոչ միայն հային, այլ և ուրիշ ազգերին. սպանվածների ու վիրաւորների մէջ կան մի մի հոգի հրէայ, վրացի, մօլոկան և ասորի, որոնք ինչ խօսք, խփվել են իբրև հայեր...

Այսպէս ոխերիմ կերպով իրանց վրէժը լուծելուց յետոյ Թուրքերն ահա երկու օր է փակվել են իրանց թաղում։

—

Անցեալ տարի Երևանի դէպքերը հեռու արձագանք տուին ամբողջ շրջակայքում—նահանգում. նոյն սպառնալիքը այժմ էլ կախվում է ժողովրդի գլխին։ Ամբողջ մթնոլորտը էլեկտրականացած է. նորից եռում են կրքերը, գլուխ են բարձրացնում վայրագ արիւնռուշտ բնազդները։ Արդեօք սարսափելի փոթորիկը նորից չէ՞ բարձրանալու և այս մայիսի 27-ի դէպքը դրա նախանշանը չէ՞...։

Ամեն ինչ պասելի է, քանի որ Թուրքը չէ ուզում խրատվել անցեալի փորձից, նա չէ մոռանում իր վրէժը, նա իր վայրենութեան մէջ անուղղելի է։ Խօսքը երբեք չէ ազդել նրան, ոչինչ չէ մտցրել նրա գլուխը և այսպիսի դրութեան մէջ ի՞նչ է մնում անել հային—դարձեալ դիմել իր պաշտպանութեան նոր սպառկաններին—սրին ու հրացանին,—և իր կեանքը, գոյքն ու պատիւը փրկելու համար դառնալ թէկուզ ոճրագործ, արիւնարբու, բիրտ և վայրենի... Իբրև մի անխուսափելի դիլէմմա, հայի առաջ նորից հրամայողական կերպով դրված է՝ մեռնել թէ մեռցնել...

Այո, այդ հարցն այսօր նորից դրված է հայի առաջ և պէտք է ընտրել երկուսից մէկը։ Այս մի տարվայ փորձը անողոք կերպով համոզում է մեզ, որ միջին ճանապարհ չը կայ. այդպիսի ճանապարհ անհնարին է դարձնում Թուրքը, որովհետև նա, կրկնում ենք, «ամօթ, խելք ու գութ չունի»... Միթէ միակ՝ որ կարող է պահանջարկել նրան—դա երկիւղն է, սարսափը։

Հայի համբերատարութիւնն ու ներողամտութիւնն աւելի յանդուգն ու անհեթեթ է դարձնում Թուրքին։

Լ. Մարկոսեան

ԳԱՆՁԱԿԻ ԳԵՆ.-ՆԱՀԱՆԳԱՊԵՏԸ ՋԻՒԱՆՇԻՐԻ ԳԱՒԱՌՈՒՄ

Այսօր, մայիսի 12-ին, կէսօրվայ ժամի 1-ին, մեր գաւառի Հաթերք (Հասան-Րիզ) գիւղից՝ Առաջաձոր (Դովշանլու) գիւղը ժամանեց Գանձակի ընդհանուր զինւորական ժամանակաւոր գեներալ-նահանգապետ Ալֆտանը՝ մի քանի աստիճանաւորների հետ։ Առաջաձոր և Վանք գիւղերի քահանաները՝ զգեստաւորված խաչով և աղ ու հացով ու ժողովրդի մեծ բազմութեամբ դիմաւորեցին գեներալ-նահանգապետին։ Նորին գերազանցութիւնը սիրալիր կերպով աղ ու հացը ընդունելուց յետոյ, մօտեցաւ մի առաջաձորցի ծերունու և Թուրք թարգմանի միջոցով հարցրեց նրանից.

—Քանի՞ տարեկան ես։

—Հարիւրից անց կը լինեմ,—պատասխանեց ծերունի գզիր Ալէքսան-ապերը։

—Շատ ես ապրել, երևի տեղիս առողջարար օդի և լաւ ջրի շնորհիւ ես այդքան ապրել։ Տայէ Աստուած, որ դու այսուհետև աւելի շատ և լաւ ապրես,—ասաց գեներալը։

Ծերունին արտասուալից աչքերով, գլուխը մի քանի անգամ խոնարհեցնելով, մի ձեռքը սրտին դրած, միւս ձեռքով գաւազանը բռնած՝ իր խորին շնորհակալութիւնը յայտնեց։

Ապա գեներալը միևնոյն թարգմանի միջոցով յայտնեց հետևեալը. «Ամբողջ երկու օր է, որ ես շրջում եմ ձեր գաւառամասում և ինչ եմ տեսնում... ամայացած ու աւերված գիւղեր, անմարդաբնակ դարձած մարդկային բնակավայրեր, որոնց բնակիչները ո՛վ գիտէ, ո՞րտեղ և ինչ նեղութիւններով են ապրում...։ Ես հրամայել, կարգադրել եմ, որ ամեն մի համայնքի բնակիչները վերադառնան իրանց նախկին աւերված գիւղերը՝ նորոգելու ու այնտեղ ապրելու։ Ոչ ոք իրաւունք չը պէտք է ունենայ նրանց խանգարելու՝ իրանց ծննդավայրերը կարգի բերելու ու այնտեղ ապրելու, հակառակ դէպքում, մեղաւորները կենթարկվեն խիստ պատասխանատուութեան և կը պատժվեն։ Դուք, հայերդ պէտք է ջանք ձեր գործած մեծ յանցանքները և երբ լսէք, որ ձեր հարևանները՝ Թափառական Թուրքերը վերադառնում են իրանց աւերված գիւղերը, գնացէք նրանց առաջը և ողջունեցէք նրանց գալուստը, օգնեցէք նրանց, այդ քայքայվածներին, ամեն մի բանում, ինչպէս անում են Գանձակի գաւառի քայքայված, ցրված և իրանց աւերված գիւղերը վերադարձող Թուրքերը և հայերը։ Ես տեսնում եմ, որ դուք ազատ էք մնացել ընդհարումներից և լաւ էք ապրում սար կողմից...։ Ոչ մի գիւղացու՝ պետութիւնը իրաւունք չունի արգելելու իր հայրենի գիւղում ապրել։ Գիւղացիներին իրանց բնակավայրերում ապահով պահպանելը ուղղակի տէրութեան սուրբ պարտականութիւնն է։

Բացի դրանից, չուլոզ Թուրքերը այս քանի օրերը ձեր Խաչէնի ձորակով բարձրանալու են սարերը։ Նրանց (չուլոզ Թուրքերի) ապրուստը անասուններից է՝ տաւարներով, ոչխարներով, որոնք առանց սար բարձրանալու չեն կարող ապրել և առանց նրանց Թուրքերը չեն կարող իրանց գոյութիւնը պահպանել, ուստի առաջարկում եմ ձեզ՝ հայերիդ՝ չը նեղացնել չուլոզներին և պատճառ չը դառնալ արիւնահեղ ընդհարումների, հակառակ դէպքում խիստ կը պատժվի մեղաւոր կողմը և դրա համար են Առաջաձորում ապրում օֆիցերները մի բրիգադա կօզակներով...։ Օֆիցերները իրանց տրամադրութեան տակ գտնվող մի հարիւրեակ կօզակներով խիստ կը պատժեն յանցաւորներին։ Ես էլ մի քանի շաբաթ շրջելու եմ ձեզանից մօտիկ տեղերում՝ Խանքենդ-աւանում, Շուշում և այլն և եթէ իմանամ թէ ձեր ձորակում մի որևէ դէպք է պատահել չուլոզ Թուրքերի հետ, այն ժամանակ ես ինքս կը գամ անձամբ ձեզ մօտ և ինչպէս հարկաւոր է, այնպէս էլ կը վարվեմ մեղաւոր կողմի հետ...։ Թուրքերը ինձ հաստատ խօսք են տուել, որ իրանք սրտանց հաշտ են հայերի հետ և որ նրանք այսուհետև ոչ մի վնաս չեն հասցնելու հայերին ու չեն խանգարելու խաղաղութիւնը...։ Այժմ դուք էլ հրաշխաւորութիւն տուէք ինձ և ասացէք, արդեօք՝ դուք էլ էք խօսք տալիս ինձ՝ թէ Թուրքերի հետ սրտանց հաշտ կապրէք, այլև նրանց չէք վնասի ու խաղաղութիւնը չէք խանգարի։ Եթէ չուլոզ Թուրքերը ապահով, առանց որևէ անբաւականութեան՝ բարձրանան ձեր ձորակով սարերը այս տարի և ապահով վերադառնան իրանց տեղերը, այն ժամանակ ես կը հաւատամ, որ դուք խաղաղ և լաւ մարդիկ էք և մեծ յոյսով ու վստահ կը լինեմ, որ այսուհետև խաղաղութիւն կը տիրէ ձեր և ձեր հարևան Թուրքերի մէջ։ Ես մեծ յոյս ունիմ, որ դուք բոլորդ իմ ասածները լաւ կըմբռնէք, կը մոռանաք այն, ինչ որ եղել է մինչև այսօր, իսկ այսուհետև հաշտ և եղբայրաբար կապրէք Թուրքերի հետ, ինչպէս ինձ խոստացել են, ու կապրէք խաղաղ»։

Ժողովրդի կողմից դուրս եկան երկու անձինք ու գեներալի առաջ կանգնելով, յայտնեցին հետևեալը. «Պարոն գեներալ, մեծ ուրախութիւն և պատիւ լինի մեզ համար, որ մեզ և Թուրքերին խաղաղ պահպանէք առաջվայ նման, որպէսզի մենք նրանցով կարողանանք ապրել, նրանք մեզանով։ Մենք սրտով ցանկացել ենք և միշտ ցանկանում ենք խաղաղ ու հաշտ ապրել մեր հարևան և ուրիշ Թուրքերի հետ։ Մենք ոչինչ չունենք և շատ ուրախ ենք, որ մեր հարևան Թուրքերը վերադառնում են իրանց նախկին գիւղերը ու խոստանում ենք ձեր առաջ նրանց հետ եղբայրաբար և հաշտ ապրել, եթէ միայն նրանք չը խանգարեն մեր խաղաղ կեանքը։ Մենք շատ ուրախ ենք, որ մեր ձորակով չուլոզ Թուրքերը նախկին տարիների նման բարձրանան սարերը, որպէսզի մենք նրանց վրա ծախենք սայլեր, անիւներ, զղունէր (փայտեայ), խանութի ապրանքներ և այլն, իսկ իրանք՝ ոչխար, պանիր, բուրդ և այլն և այդպիսով մեր «քասիբութիւնը» անենք։ Մենք սրտով ուրախ ենք մեր ձորակով Թուրքերի սար բարձրանալու համար, եթէ միայն նրանք հանգիստ պահեն իրանց և անցեալ տարվայ նման առիթներ չը տան անպատակ ընդհարումների և յետոյ իրանց գործած յանցանքները մեր շլինքին չը փաթաթեն՝ իշխանութեան առաջ։ Եթէ այսօր մեր յարաբերութիւնները լարված են, խզված են Թուրքերի հետ, թշնամի ենք իրար հետ, մեր և նրանց գիւղերն աւերված են, անմեղ արիւններ են թափված երկու կողմից, դրանում մենք ամենևին մեղաւոր չենք. ինչ որ արին՝ իրանք Թուրքերը արին, մանաւանդ մեր հարևան քոլանի Թուրքերը, որոնք դեռ մինչև ընդհարումներ սկսվելը, երբ դեռ մեր ձորակում ոչինչ չը կար, իրանց սխրագործութիւնները սկսեցին իրագործել՝ մեր տաւարը քշեցին հարիւրներով, մեզ թալանեցին, մեր անմեղ եղբայրներին տասնեակներով կոտորեցին ու անպատվեցին նրանց գիւղերը, մեր քրտինքով վաստակած սեփականութիւնները խլեցին, տիրապետեցին, որոնց բոլորի մասին յայտնված է եղել մեր գաւառապետներին, պրիստաւներին և առհասարակ ադմինիստրացիային։ Եթէ այսօր մենք աշխատանքից զրկված ենք, պարապ տանը մնացել ենք նստած, քաղցած ու չոր հացին կարօտ, եթէ այսօր մեր բոլոր հաղորդակցութիւնները կտրված են՝ այդ բոլորը շնորհիւ Թուրքերին է։ Ամեն բան դէն դրած, եթէ քոլանի Թուրքերը էլի իրանց «Սարխավենդ» գիւղը վերադառնան, սկսելու են իրանց արիւնարբու բարբարոս գործողութիւնները, յանցանքները, աւազակութիւնները, կողոպուտները, թալանը ու այդպիսով խանգարելու են խաղաղութիւնը, ու խաղաղութիւն չէ լինելու երբեք, ուստի թախանձագին խնդրում ենք ձեզ, գեներալ, որպէսզի տեղիս ազգաբնակութեան խաղաղ կեանքը չը խանգարվի, որպէսզի խաղաղ ժողովուրդը կարողանայ իր քրտինքի վաստակը ինքը «հալալ» ուտել, և որպէսզի արիւնահեղ ընդհարումներ չը կրկնվեն, յիշեալ քոլանի սարխավենդցիներին ուրիշ տեղ բնակեցնել, մեզանից շատ հեռու»...։

Գեներալը պատասխանեց. «Դուք անկարելի բան էք ասում ու խնդրում. եթէ դուք չէք ուզում նրանց, ինչպէս մի անհանգիստ տարրի ձեզ մօտ ունենալ, ապա ո՞վ կուզի և ուրեմն ո՞րտեղ նրանց ապրեցնել։ Լաւ է էլի իրանց նախկին տեղը բնակեցնել նրանց, իսկ ոստիկանութիւնը նրանց կը հետևի, որ գողութիւն ու մարդասպանութիւն չը գործեն այլևս և խաղաղ ապրեն»։

—«Գեներալ! ասացին վերոյիշեալ անձինք, մեր կարծիքով ոստիկանութիւնը չէ կարող ընդարձակ և մութ անտառներում հետամուտ լինել նրանց (քոլանի Թուրքերին), քանի որ նրանք յիշեալ անտառներում հայի են որսում։ Ոստիկանութիւնը խաղաղ ժամանակ չէ կարողացել նրանց խելքի բերել, իսկ այժմ, այսպիսի տագնապալից վայրկեաններում, ինչպէս զսպէ նրանց, ալան-թալանով տոգորված մարդասպան քոլանի Թուրքերին քիչ թւով ոստիկանութիւնը, այն էլ ընդարձակ դաշտերում և անտառներում»։

Գեներալը պատասխանեց. «Թուրքը ծնվել է աւազակ, մարդասպան և այդպէս էլ մնալու է մինչև իրան վերջին շունչը, մինչև իր մահը նա բաց չէ թողնելու իր ձեռքից վատ սովորութիւնները։ Ոչ թէ միայն ես, այլ և ոչ մի ինձանից բարձր պաշտօնեայ չէ կարող նրանց խրատել, զսպել ու իրանց վատ սովորութիւնները մոռացնել տալ։ Նրանց միայն կարելի է պատժել, բանտարկել, տուգանքի ենթարկել՝ իրանց արած յանցանքների դէմ, ուրիշ ոչինչ։ Եթէ դուք ուզում էք Թուրքը մարդասպան չը լինի, աւազակ չը լինի, այդ անկարելի բան է, որովհետև դրանք Թուրքերի արհեստներն են ի սկզբանէ անտի։ Եթէ դուք ուզում էք, որ երկրիս վրա, աշխարհում ոչ մի յանցանք չը գործվի, այդ անկարելի բան է, որովհետև այն ժամանակ արքայութիւնը, դրախտը գոյութիւն կունենայ երկրի, երկրագնդի վրա, որը չէ տեսնված երբեք և չի էլ տեսնվի...։ Դուք էլի պէտք է ընդունէք սարխավենդցի և ուրիշ ձեր հարևան Թուրքերին, որ նրանք ապրեն իրանց նախկին տեղերում և նրանց հետ կը վարվէք այնպէս, ինչպէս ես ձեզ առաջ ասացի, թէ չէ նրանք թափառելով զանազան տեղերում, առանց տան ու աշխատանքի, աւելի եռանդով կը քանդեցնեն իրանց վատ արհեստները և աւելի կը խանգարեն ձեր խաղաղ կեանքը։ Այդ մասին շատ և շատ է խօսվել և վերջը վճռվել է, որ ամեն մի Թափառական բնակիչ իր հայրենի, նախկին գիւղը վերադառնայ, նորոգէ իր աւերված տունը և այնտեղ ապրի՝ առաջվայ նման»։

Դրանից յետոյ ամբոխի միջից դուրս եկաւ գեներալի առաջը մի կիչանեցի (բալլուջայեցի) անձնաւորութիւն՝ Արտակ Ալլահվերդեանը (որի գիւղը անցեալ 1905 թ. աշնանը հրդեհի ու աւերումի էին մատնել սարխավենդցի քոլանի Թուրքերը՝ շատ մօտի հարևան լինելով կիչան գիւղի հետ) և յայտնեց գեներալին՝ ռուսերէն լեզւով՝ հետևեալը. «Ձերդ գերազանցութիւն! մեր պապերը ու հայրերը, մեր նախնի հայրերը և առհասարակ հայ տարրը, ի սկզբանէ չը սիրեց պարապկոտութիւնը, թալանը, գիւղեր աւերելը, հրդեհելը և այլն, այլ նա սիրել է խաղաղ կեանք, իր աշխատանքով ապրելը և կուլտուրական կեանքը։ Այժմ էլ մենք նրանց (մեր պապերի, հայրերի) որդիքը, ծոռները, թոռները՝ նրանց հետեւողներն ենք։ Բայց ինչ արած, որ մեզ չեն թողնում հանգիստ ապրել։ Մեզ թալանում են, կողոպտում, սպանում ու գիւղերը անպատվում, մեր անասունները (տաւարը) քշում են, յարձակվելով մեր գիւղերի վրա, մեր տները թալանելուց յետոյ, հրդեհում են ու մեզ սպանում, և չը բաւականանալով դրանցով՝ մեր աչքի առաջ մորթոտում են մեր երեխաներին, ծնողներին, բարեկամներին, մեր կանանց ու օրիորդներին տանում բռնաբարում են ու այդպիսով պղծում հայի օջախի սրբութիւնը՝ բարբարոս, արիւնարբու ու գազանաբարոյ Թուրքերը։ Եւ մինչև երբ համբերէ խեղճ, աղքատ հայը...։ Մինչև իր գոյութեան արմատի կտրվելը...։ Այսօր մեր բոլոր հաղորդակցութիւնները կտրված, մենք քաղցած, չոր հացին կարօտ, տնկբում նստած, պարապ մնացած, մեզանից շատերը անասունների նման կանչված ապրում աղքատութեան պատճառով, մեր բնակավայրերը, ծննդավայրերը հրդեհված, ամայացած, անմարդաբնակ դարձած, մենք բոլորս աղքատ դարձած, որովհետև մեկի անմեղ եղբօրն են սպանել բարբարոս ու գազան Թուրքերը, միւսի որդին, երրորդի ծնողներն և այլն... և ո՞վ է այդ բոլորի պատճառը, ո՞վ է մեղաւորը, չէ՞ որ Թուրքերը...։ Այժմ էլ եթէ սարխավենդցի քոլանի Թուրքերը գալու լինեն իրանց նախկին «Սարխավենդ» անուանեալ գիւղը այնտեղ նորից ապրելու, այն ժամանակ վայ մեր օրին, էլի այն ջուրն ու ջրաղացն է լինելու... Նրանք էլի սկսելու են իրանց չարաբաստիկ ու գազանաբարոյ գործողութիւնները՝ սխրագործութիւնները և էլի են խանգարելու խաղաղութիւնը... Ուստի ամենախոնարհաբար խնդրում ենք ձեզ, պարոն գեներալ, որպէս զի տեղիս հայերը կարողանան մի քիչ ազատ շունչ քաշել, իրանց քրտինքով վաստակած սեփականութիւնները իրանք ուտել... սարխավենդցիներին ինչպէս մի անհանգիստ տարրի, կարգադրէք ուրիշ տեղ ապրելու։—Սարխավենդցի քոլանի Թուրքերի հայրենի գիւղը «Ղարա-Ֆիրուզ» է, նրանք (սարխավենդցիք) թողել են իրանց այդ հայրենի բնակավայրերը ու տեղափոխվել մեզ մօտ՝ այժմեան «Սարխավենդ» անուանվող գիւղի տեղը և այնտեղ բնակվել կալուածային պայմաններով։ «Սարխավենդի» տեղը պետական է և առաջ այդ տեղում ապրելիս են եղել մօլոկանները, էլի նոյն պայմաններով։ Եւ երբ մօլոկաններ էին ապրում մեզ հարևան Սարխավենդի տեղը, այն ժամանակ մենք նրանց հետ և նրանք մեզ հետ շատ սիրով հարևաններ էինք և ապրում էինք շատ հանգիստ ու լաւ։ Սակայն երբ մօլոկանները տեղափոխվեցին ուրիշ տեղ և նրանց փոխարինեցին քոլանի Թուրքերը՝ այն ժամանակ մեր դրութիւնը անտանելի ու աննկարելի դարձաւ...։ Նրանք հէնց մեզ հարևան եկած օրից սկսեցին հայերի տաւարը քշել, հայերին թալանել, կողոպտել, սպանել և այլն, որ լաւ յայտնի են մեր գաւառի վարչութեանը... Իսկ այսպիսի ժամանակներում՝ նրանք աւելի եռանդով են գործադրում իրանց Թանգագին արհեստը։ Նրանք եթէ գալու լինեն իրանց տեղը ապրելու համար՝ խաղաղութիւն չէ լինելու երբէք։ Բայց, որպէսզի խաղաղութիւնը չը խանգարվի և նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ արդէն սարխավենդցիների կալուածային պայմանագրի ժամանակը լրացած է, ուստի թախանձագին ու աղերսանօք խնդրում ենք ձերդ գերազանցութիւնից՝ կարգադրէք յիշեալ Սարխավենդի տեղը նոյն (կալուածային) պայմաններով մեզ տալու, մեզ սակաւ վարելահողեր ու արօտատեղեր ունեցողներիս միայն, և որ Թուրքեր չապրեն մեզ հարևան, այն էլ քոլանի Թուրքեր, իսկ սարխավենդցիների համար ջոկ՝ մեզանից հեռու տեղ... որոշեցէք՝ այնտեղ ապրելու։»

Գեներալը պատասխանեց. «Ես հաւատում եմ բոլոր ձեր ասածներին. ձեր ասածները ճիշտ են, բայց էլի դուք կրկնում էք այն, ինչ որ առաջ ասվեց և ես անկարելի բան համարեցի ձեր առաջարկութիւնը։ Եթէ դուք ուզում էք անջատված ապրել Թուրքերից, այն ժամանակ խաղաղութիւն չէ կարող լինել։ Ես ինչպէս ասել եմ, այնպէս էլ պէտք է անէք և մեծ յոյս ունիմ, որ իմ բոլոր ասածները կը կատարէք։»

Այնուհետև գեներալը իր համար նախօրօք պատրաստած սենեակը մտնելով՝ առաջարկեց ցանկացողներին ճաշից յետոյ ներկայանալ իրան գանգատներով ու խնդիրներով՝ թէ գրաւոր, թէ բերանացի։ Ճաշից յետոյ խնդրատուները ներկայացան գեներալին և գրաւոր խնդիրներ ներկայացրին՝ նորերս Թուրքերի ձեռքով իրանց տաւարը քշելու մասին և այլ գործերով։ Գեներալը խոստացաւ՝ կիչանեցիների (բալլուջայեցիների) խնդրանօք՝ միւս օրը մեկնելու կիչան գիւղը, տեսնելու այդ աւերված գիւղը... և այնտեղից—«Օրլով-Դենիսովկա» ռուս գաղթականների գիւղը, իսկ վերջինից Խանքենդ աւանը և Շուշին։

Գեներալը բաւականութիւն է ունեցել մեր գաւառի համարեա բոլոր հայերի հետ չորս տեղերում. առաջ խօսել է Թարթառի աւանում, այդտեղ շրջակայ հայերին հաւաքելուց յետոյ, երկրորդ խօսելու տեղը եղել է ռուս գաղթականների գիւղը «Օրլով-Դենիսովկան», երրորդ տեղը—Հաթերքը (Հասան-Րիզը) և չորրորդ տեղը—Առաջաձորը (Դովշանլուն)։ գեներալը ամեն տեղ խօսել է՝ շրջակայ ժողովրդին մի տեղ հաւաքելուց յետոյ։

Գեներալին առաջնորդող՝ Ջիւանշիրի գաւառապետ պ. Ֆիլիֆինսկին աշխատում էր ցոյց տալ նորին գերազանցութեանը իրան յանձնված գաւառի՝ միայն Թուրքերի աւերված գիւղերը, որոնց տները նման են եղել կեղտոտ բնիկատների, հողի տակ փորած և այդպիսի տներից բաղկացած մի ամբողջ գիւղը չի համեմատվել Սարովի (կամ Հասան-ղայի, Կիչանի...) աւերված, հրդեհված մի հոյակապ եկեղեցական տան հետ... Հետաքրքիր է իմանալ, թէ պ. Ֆիլիֆինսկին իր գաւառի միայն աւերված Թուրքաբնակ կեղտոտ «ղշլաղները» ցոյց տալով գեներալին՝ դրանով ինչ է ուզում ասել կամ անել։ Եւ ինչու պ. Ֆիլիֆինսկին ցոյց չէր տալիս նորին գերազանցութեանը իր գաւառում գտնվող աւերված, հրդեհի մատնած հայի գիւղաքաղաքները՝ օրինակ՝ Սարովը, Մարալեանը, Ղահրիլարը (Խոբաղլուն), Հասան-ղայան, Եայջան, Մէյխուլանը, Կիչանը (Բալլուջայան), Դրընչին և այլն, որոնք գտնվում են իր (յիշեալ գաւառապետի) բռնդիքենդիայի քթի տակ ու ինչու չէր նկարագրում գեներալի առաջ իր գաւառում ապրող Թուրքերի գործած աններելի յանցանքները։

Այդ այն Ֆիլիֆինսկին է, որը կրկին և նորից նշանակվելով Ջիւանշիրի գաւառապետ, նորերս եկել էր Առաջաձոր (Դովշանլու) գիւղը և այդտեղ հաւաքելով բոլոր շրջակայ գիւղերի առաջաւոր մարդկանց՝ քահանաներին, բէգերազնուականներին և ուրիշ առաջնակարգ մարդկանց (նրանց հետ խօսելու Թուրքերի մեր ձորակով սար բարձրանալու մասին), վերջիններս գաւառապետի իջևանած տան առաջ հաւաքվելով, սպասում են նրան։ Եւ պ. գաւառապետը դուրս է գալիս սենեակից ու տեսնում վերոյիշեալ առաջնակարգ մարդկանց, որ անձրև լինելու պատճառով գլխարկները գլխներին դրած սպասում են իրան՝ խիստ բարկանում է նրանց վրա և պինդ ձայնով աղաղակում. «шапки долой»... և այդ խօսքերից յետոյ ի հարկէ հետևում են սովորական հայհոյական խօսքերը, որ անվայել եմ գտնում զետեղել այստեղ...։ Ա՜յ լաւ խօսքեր, քաղցրներ լսեցին մեր քահանաները, ազնուականները և ուրիշ առաջաւոր մարդիկը իրանց նոր նշանակված գաւառապետից։

Զ.

ՈՒՇԱԳՐԱՒ ԹԻՒԵՐ

«XX Вѣкъ»-ում տպագրված են հետևեալ ուշագրաւ թիւերը։

Կայսերական պալատը 1906 թւի բիւջէի համաձայն իր ծախքերի համար պէտք է ստանայ 16,352 հազար րուբլի։ Գանձարանի միջոցների աղքատութեան պատճառով, որ հետևանք է Եապոնիայի հետ ունեցած պատերազմի, այդ ծախքերը կրճատվել են 1904 թւի ուկազներով մի միլիոն րուբլի. այդ պատճառով էլ իր նախկին նորմային չէ աւելացված։ Այդ ահագին ծախքի հետ, որ Ռուսաստանի գանձարանից յատկացվում է Միապետին, եթէ համեմատելու լինենք աշխարհիս ամենահարուստ երկրի պալատական ծախքը, ինչպիսին է Անգլիան, կը տեսնենք որ շատ չնչին է։ Օրինակ մեր փողով Անգլիայի Թագաւորի ցիվիլ լիսթը իր բոլոր ծախքերով կազմում է 5,4 միլ. րուբլի, Գերմանիայինը՝ 6,9 ր., Իտալիանը 5,2 միլ. ր., և Աւստրո-Ունգարիանը 3,7 միլ. րուբլի։ Ֆրանսիայի նախագահը ստանում է 430,000 րուբլի, Հիւսիսային Ամերիկայի Միացեալ-Նահանգների նախագահը՝ 95 հազար րուբլի և շուէյցարական կոնֆեդերացիայի նախագահը՝ 6,500 րուբլի։

Մեր պալատական մինիստրութեան բիւջէն Արևմտեան Եւրոպայի միապետների ցիվիլնի թերթերի հետ համեմատելիս անհրաժեշտ է ի նկատի առնել նոյնպէս, որ մեր Բարձրագոյն պալատի տնտեսութիւնը, բացի գանձարանի յատկացրած 163 միլ. րուբլի գումարից, հսկայական եկամուտներ է ստանում կայսերական տան պատկանող ուդելնի կալքերից։ Թէ որքան է այդ եկամուտը, յայտնի չէ, որովհետև տեղեկութիւնները գաղտնի են պահում, միայն ուդելների կառավարչի ասելով նրանք տարեկան 50 միլլիոն րուբլուց աւելի են։ Բացի ուդելնի ու Թագաւորի սեփական կալքերից մնացում կան և կաբինետային կալքեր, որոնց եկամուտը բոլորովին անյայտութեան մէջ է մնում այնպէս, որ աւելորդ էլ է խօսել դրա մասին։

Ինչպէս տեսնում ենք առաջ բերված թւերից, ռուսաց կայսերական պալատը նստում է գանձարանի վրա երեք անգամ աւելի թանգ քան Անգլիան, $2^1/_2$ անգամ աւելի քան Գերմանիան, $3^1/_4$ անգամ աւելի քան Իտալիան, և $4^1/_2$ անգամ աւելի քան Աւստրո-Ունգարիան։ Իսկ եթէ ուշադրութեան առնենք մեր ուդելների ու կաբինետների կալքերից ստացվող եկամուտները, այն ժամանակ մեր և արտասահմանեան կայսերական պալատների ծախսերի տարբերութիւնը մօտաւորապէս կը լինի 10—15 անգամ աւելի։ Ի հարկէ, ծախսերի մի այդպիսի չափազանցութիւն ու առատաձեռնութիւն դեռ ապացոյց չէ մեր ազգային հարստութեան, համեմատելով եւրոպական ուրիշ պետութիւնների հետ, այլ բոլորովին ուրիշ պատճառներ ունենք։ Դրան ամենալաւ ապացոյց կարող է ծառայել այն, որ նոյնպիսի շռայլութիւն է նկատվում և Թիւրքիայում, մինչդեռ դա երկրի հարստութեան պատճառով չէ։ Թէ որքան եկամուտ է ստանում Սուլթանը, որքան է ծախսվում նրա պալատի վրա, ճիշտ յայտնի չէ, որովհետև Թուրքական բիւջէն պահվում է աւելի ևս գաղտնի քան ռուսականը, բայց ստատիստիքական տեղեկութիւնները մօտաւորապէս ցոյց են տալիս 10—20 միլիոն րուբլի։ Այնպէս որ աշխարհիս վրա գոյութիւն ունեցող «ցիւիլնի թերթերից» ամենից աւելի մօտ է ու նման ռուսականին թիւրքականը։

ՆԱՄԱԿ ԵՐԵՒԱՆԻՑ

Մայիսի 28-ին

Վեհափառ Կաթողիկոսի կոնդակի համաձայն, այսօր Երևանի թեմական դպրոցի դահլիճը հաւաքվել էին Երևանի թեմից 36 պատգամաւորներ նոյն դպրոցի համար հոգաբարձուներ ընտրելու։ Երեք նախապատրաստական ժողովներ ունեցան ընդհանուր խորհրդակցութեան համար՝ ծանօթանալու քաղաքի ու գաւառի թեկնածուների արժանաւորութիւնների հետ։ Այս ժողովներին նախագահում էր պ. Արշակ Ջիլինգարեանցը, իսկ ընտրութեան ժողովին թեմական առաջնորդը առաջարկեց նոր նախագահ ընտրել։ Պատգամաւորները յարմար համարեցին առաջնորդին թողնել պատուաւոր նախագահ, իսկ ատենապետ ընտրեցին պ. Գրիգոր Տէր-Խաչատրեանցին և քարտուղար պ. Ա. Ջիլինգարեանցին։

Նախքան ժողով կայանալը եպիսկոպոսը ողջունեց թեմից եկած պ. պ. պատգամաւորներին Կաթողիկոսի այս շնորհի համար և ապա ոտքի կանգնելով յարգեցին Թուրքերի ձեռքից ընկած անմեղ հայ զոհերի յիշատակը։ Ապա անցան ընտրութեան հարցերին, օրվայ պարապմունքներին։ Նախ և առաջ կարդացվեց Փոխարքայի ժամանակաւոր կանոնադրութիւնը և Վեհափառ Կաթողիկոսի վերջին կոնդակը։ Կոնդակի ընթերցումից յետոյ հարց դրվեց թէ հոգաբարձութիւնը, բացի տնտեսական մասից, ինչ չափով իրաւունք ունի ուսումնական մասի մէջ։ Երկար ու բարակ վիճաբանութիւնից յետոյ առաջարկվեց երկու բանաձև. ա) հոգաբարձութիւնը, իբրև ժողովրդի լիազօր ներկայացուցիչ, լիազօր իրաւունքներ պէտք է ունենայ դպրոցական ամբողջ գործերի—ուսումնականի և տնտեսականի վրա թէ ոչ։ Ծանրանալով յատկապէս ուսուցիչներ և տեսուչ հրաւիրելու և արձակելու խնդրի շուրջը, որոշվեց այդ իրաւունքը վերապահել ամբողջ հոգաբարձութեանը, տալով մանկավարժական ժողովին միմիայն խորհրդակցական ձայն։ Երկրորդ բանաձևը այս էր. ուսուցիչներ և տեսուչ հրաւիրելու իրաւունքը հոգաբարձութեանը պատկանելով հանդերձ՝ տեսչի և ուսուցիչների մի մասը արձակելու դէպքում այդ իրաւունքը թողնել հոգաբարձական և ուսուցչական խառն ժողովին հաւասար ձայներով, բացառութեամբ արձակվող ուսուցիչների։ Բանաձևը 21 ձայն ստանալով, որոշվեց պարտաւորիչ համարել առաջիկայ հոգաբարձութեան համար։

բ) Ի նկատի ունենալով գաւառների ոյժերը ու նրանց յարաբերութիւնները և յարմարութիւնները, գաւառների և նահանգի ժողովուրդների մէջ կապ պահպանելը, ի նկատի ունենալով նոյնպէս թեմական դպրոցի նիւթական միջոցները, որոնց մեծ մասը հոգում են գաւառները, յարմար համարվեց չորս հոգի հոգաբարձուներ և չորս փոխանորդ ընտրել գաւառներից (Ալէքսանդրօպօլից, Կարսից, Հին-Նախիջևանից և Նոր-Բայազէտի գաւառներից)։

գ) Որոշվեց, որ գաւառական հոգաբարձուները տարեկան առնուազը երեք անգամ պարտաւոր են երեք հոգաբարձական ժողովներին ներկայ լինել (տարվայ սկզբին նոր խումբ կազմելիս, տարվայ մէջին անհրաժեշտ դէպքում և տարվայ վերջը)։

դ) Գաւառական հոգաբարձուների ծախքը մտնելու է դպրոցական նախահաշւի մէջ։

ե) Դպրոցի մանկավարժական ժողովի նախագահ պ. Ա. Ջիլինգարեան ծանօթացրեց գաւառից եկած պատգամաւորներին դպրոցի ուսումնական և տնտեսական մասերի հետ։

զ) Ի նկատի ունենալով Ղարաբաղում, Գանձակում և վերջին օրերս Երևանում պատահած դէպքերը, ամբողջ պատգամաւորութիւնը պարտք համարեց հեռագրել Պետական Դումայի պ. Նախագահին խնդրելով վերջ տալ այս եղբայրասպան արիւնհեղութիւններին, ազատել կովկասեան ժողովուրդը և միջոց տալ նրան խաղաղ, կուլտուրական կեանք վարելու համար։

է) Սրանից յետոյ անցան հոգաբարձական ընտրութեան։ Երևանից ընտրվեցին հետևեալները. պ. պ. Կարապետ Կամսարական 35 սպիտակ 1 սև, Յովսէփ Արղութեան 33 սպիտ. 2 սև, Գրիգոր Ամիրեան 32 սպիտ. 4 սև, Լևոն Մուշեղեան 32 սպիտ. 5 սև, բժիշկ Մելիքեան 23 սպիտ, 13 սև, Սիրեկան Տէր-Մարտիրոսեան 22 սպիտ. 14 սև և Յովհաննէս Օհաննեան 21 սպիտ. 14 սև։ Փոխանորդներ ընտրվեցին Ա. Գաբրիէլեան (նոտար), Վահան Պօղոսեան, Գ. Ալոյեան, Լ. Յարութիւնեան, Ա. Աւետեան, Յ. Նազարէթեան և Լ. Մարկոսեան։ Ալէքսանդրօպօլի գաւառից ընտրվեց հոգաբարձու պ. Տիգրան Թաշմաճեան և փոխանորդ պ. Մ. Խզմաշեան։ Հին-Նախիջևանից հոգաբարձու պ. Ղ. Բաղալեան և փոխանորդ Սերոբ Գրիգորեան։ Կարսի վիճակից հոգաբարձու Մինաս քահանայ Տէր-Պետրոսեան և փոխանորդ Մովսէս Սողոմոնեան, և Նոր-Բայազէտից հոգաբարձու Յովհաննէս Իւսուֆեան և փոխանորդ Արշակ Սիմոնեան։ Բացի սրանից կանոնադրութեան համաձայն ընտրվեցին Երևանից նաև հինգ հոգի վերստուգող յանձնաժողովի անդամներ։ Մեր կարծիքով ընտրութիւնը շատ աջող է։ Աջողութիւն ենք ցանկանում նոր հոգաբարձութեանը։

Գ. Աղազադեանց

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ՆԻՍՏԸ

Երկուշաբթի, մայիսի 29-ին, կայացաւ քաղաքային խորհրդի նիստը, որը ամբողջովին զբաղվեց անգործ մնացածներին հասարակական աշխատանքներ տալու խնդրով։ Բացի բաւականին թւով եկած իրաւասուներից, դահլիճում և դահլիճի վերնայարկում հաւաքվել էին բաւականին ժողովուրդ, մեծ մասամբ անգործ խմբերին պատկանող անձինք երկու սեռից։ Քաղաքագլխի պաշտօնակատարը կարդում է քաղաք. վարչութեան զեկուցումը այս խնդրի մասին։ Այդ զեկուցումից երևում է, որ անգործների խմբերը մի քանի անգամ դիմել են քաղաք. վարչութեանը գործ խնդրելով. Նրանց թիւը ներկայումս 2,000 հոգի է, որոնցից 400 հոգի ինտելիգենտ անգործներ են, 1,200 հոգի—բանւորներ և 400 հոգի զանազան արհեստի մարդիկ, որոնցից շատերը արձակված են անդրկովկասեան երկաթուղային ծառայութիւններից։ Քաղաքային վարչութիւնը յանձնարարել էր իր ծառայողներից կազմված մասնաժողովին անգործներին օգնելու համար համապատասխան ծրագիր կազմել։ Մասնաժողովը պատրաստել էր այդ ծրագիրը, որը քաղաքային վարչութիւնը մայիսի 26-ի իր նիստում քննեց և, զանազան փոփոխութիւններ անելուց յետոյ, իր կողմից առաջարկեց քաղաքային խորհրդին հաստատելու համար։ Այդ ծրագրի համաձայն 400 ինտելիգենտ անգործների համար քաղաք. վարչութիւնը առաջարկում է մարդահամար և ընտանեկան անուանացուցակներ կազմելու աշխատանք, որի համար նախ պահանջվում է 16,000 ր. 1,200 բանւորները կարող են քաղաքի փողոցների հողային և կոյուղիների աշխատանքները կատարել, իսկ 400 զանազան արհեստի մարդկանց համար քաղաք. վարչութիւնը դժուարանում է այժմեանից իսկ որոշել՝ թէ ինչ գործ կարող է յատկացնել նրանց կատարելու։ Միևնոյն ժամանակ քաղաք. վարչութիւնը իր զեկուցման մէջ այդ աշխատանքների համար առաջարկում է պետական բանկից 500,000 ր. փոխառութիւն անել 5%-ով, և 10 տարի ժամանակով, եթէ մերժելու լինեն վերցնել 140,000 ր. մուրհակով տեղական բանկերից, ծայրահեղ դէպքում—գրաւ դնել քաղաքապատկան հողերը և շինութիւնները կրեդիտային հիմնարկութիւնների մէջ և վերցրած փողով սկսել մի շարք աշխատանքներ։ Վարչութեան անդամ պ. Ա. Խատիսեանը այս զեկուցման առիթով երկար բացատրութիւններ է տալիս խորհրդին—յայտնելով, որ աշխատանք ստեղծելով անգործների համար—քաղաք. վարչութիւնը ոչ թէ մարդասիրական զգացմունքներով է առաջնորդվում այս դէպքում, այլ դա միևնոյն ժամանակ մի շահաւէտ և արդիւնաւոր գործ է կատարում քաղաքի համար, որովհետև այդ աշխատանքները անհրաժեշտ են նոյն իսկ, և այդ առիթով խորհուրդը իր ժամանակին վճիռ է կայացրել։ Խօսում են նոյնպէս իրաւասուներից շատերը և անգործների ներկայացուցիչները։ Քաղաքային խորհուրդը որոշեց՝ 1) սկզբունքով, ընդունել քաղաք. վարչութեան զեկուցումը, 2) անմիջապէս սկսել 1200 բանւորների համար հողային աշխատանքներ, 3) 400 ինտելիգենտ անգործների համար սկսել ընտանեկան անուանացուցակներ (посемейные списки) կազմելու աշխատանքները, որը 1886 թ. մինչև այսօր չէ նորոգված և զինւորակոչութեան գործի համար անհրաժեշտ է, 4) միջնորդել ուր հարկն է, յետ ընդունելու անգործներից այն անձինքներին, որոնք արձակված են անդրկովկասեան երկաթուղային վարչութեան զանազան ճիւղերից և արհեստանոցներից, 5) միջնորդել պետական բանկից 500,000 ր. փոխ առնելու 5%-ով և 10 տարի ժամանակով, 6) հակառակ դէպքում մուրհակով փոխառութիւն անել տեղիս բանկերից 140,000 ր. գումար, ինչ տոկոսով ուզում է լինի, և գործադրել անգործներին և հասարակական ազգատներին տալու։

ՀԱՅՈՑ ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

(Շրջաբերական)

1900 թւին հիմնված «Ազգագրական-Հրատարակչական Ընկերութիւնը» իր գոյութեան հնգամեակի ընթացքում հրատարակելով «Ազգագրական Հանդէսի» VII. VIII, IX, X, XI և XII գրքերն և Ախվերդեանի «Հայ աշուղներ» աշխատութիւնը, ցանկացաւ ընդարձակել իր գործունէութիւնը և իր պահպանութեան տակ առնել մեր երկրի հնութիւնները, այս պատճառով և իր ընդհանուր ժողովում որոշեց այդ առաւարական հիմունքների վրա դրված ընկերակցութիւնը փոխել «Հայոց Ազգագրական Ընկերութեան»։ Կովկասի Փոխարքան այս մայիսի 16-ին բարեհաճեց հաստատել այդ ընկերութեան կանոնադրութիւնը, ուստի և սրանով յայտնում ենք նախկին Ազգագրական-Հրատարակչական Ընկերութեան բաժնետէրերին, որ այդ ընկերութեան վերջին (փետր. 8) ընդհանուր ժողովի որոշմամբ այդ ընկերութեան բոլոր՝ թէ գրքերով և թէ դրամով ունեցած կարողութիւնը անցնում է այս նոր հիմնված ընկերութեան, և որ նրա բաժնետէրերը դառնում են այս նոր ընկերութեան մշտական անդամներ, առանց պարտաւորված լինելու վճարել նոր անդամավճար։

Միևնոյն ժամանակ հրաւիրում ենք մեր երկրի հնութիւնները պահպանել, ազգագրական նիւթերն ու իրերը կորստից ազատել և մեր երկիրն ու ժողովուրդները ուսումնասիրել ցանկացողներին հաճել միանալ մեր ընկերութեան, որի նպատակն է. ուսումնասիրել Կովկասը, նրան կից երկիրները և հայկական գաղութները մասնաւորապէս ազգագրական և ընդհանրապէս մարդաբանական գիտութիւնների տեսակէտից։ Միևնոյն ժամանակ տարածել հայ հասարակութեան մէջ մարդաբանական գիտութիւնները։ Այս նպատակին հասնելու համար ընկերութիւնը

ա) Հրատարակում է պարբերական հրատարակութիւններ, գրքեր, քարտէզներ և այլն առաւելապէս հայերէն լեզուով։

բ) Կազմում է գիտական արշաւախմբեր և կատարում հնագիտական պեղումներ։

գ) Նպաստում է ընդհանրապէս բոլոր և մասնաւորապէս ս. Էջմիածնի և Կովկասի թանգարաններին։

դ) Բաց է անում մարդաբանական գիտութիւնների դասընթացներ և կազմում հրապարակական դասախօսութիւններ։

ե) Բաց է անում գրադարան մասնաւորապէս կովկասագիտութեան և ընդհանրապէս մարդաբանական գիտութիւններին վերաբերեալ հրատարակութիւնների։

զ) Հոգում է և միջնորդում տեղական իշխանութիւնների առաջ պահպանելու Կովկասի հնութիւնները։

է) Կազմում է ընկերութեան անդամներից պարբերական ժողովներ, ուր կարդացվում են զեկուցումներ մասնաւորապէս ազգագրական և ընդհանրապէս մարդաբանական գիտութիւններին վերաբերեալ հարցերի մասին։

ը) Մրցանակներ է նշանակում արևելագիտութեան վերաբերեալ ամենալաւ ուսումնասիրութիւնների համար։

թ) Կազմակերպում է ճանապարհորդութիւններ թէ իր անդամների և թէ ցանկացողների համար՝ երկրի և ժողովուրդների հետ ծանօթացնելու նպատակով։

ժ) Կազմում է ազգագրական-երաժշտական երեկոյթներ։

Ընկերութիւնը ունենալու է խորհուրդ, խմբագրական մասնաժողով և վերստուգող յանձնաժողով։ Ընկերութիւնը իր ճիւղերը բաց է անելու Կովկասում, Թերևս և Պարսկաստանում և հայկական գաղութներում, ուր որ հնարաւոր կը լինի։

Ընկերութեան անդամ կարող են լինել երկու սեռի անձինք, մշտական անդամը վճարում է մի անգամ ընդմիշտ 50 ր. և ստանում է տարեկան 3 ր. գիրք, իսկ գործադիր անդամը՝ վճարում է տարեկան միայն երկու րուբլի, մի րուբլու գիրք ստանալու իրաւունքով. իսկ ով ցանկանում է «Ազգագրական Հանդէսի» տարեկան չորս գիրքն էլ ստանալ՝ վճարում է վեց ր.։

Ընկերութեան փակման միջոցին նրա շարժական և անշարժ կալքերը և դրամագլուխները մնալու են Էջմիածնի թանգարանին՝ նոյն նպատակով գործադրելու։

Ընկերութեան բացումը տեղի կունենայ առաջիկայ շաբթին։

Նախագահ Ազգ.-Հրատ. Ընկ.

Ա. Մելիքազարեան

Անդամ-քարտ. Ե. Լալայեան

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀՈՂԱՅԻՆ ՎԱՐԿԻ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, մայիսի 28-ին, «Աղբիւր»-«Տարազ»-ի խմբագրատանը կայացաւ ղարաբաղցիների խորհրդակցութիւնը «Ղարաբաղի հողային վարկի ընկերութիւն» հիմնելու առիթով։ Ներկայ էին բացառապէս ղարաբաղցիներ երկու սեռից։

Ժողովը բացեց Տ. Նազարեան հետևեալ ճառով՝

«Մեր վեհաշուք երկիրը, հերոսների և հսկաների ծննդավայրն այսօր արեան լճակներ, մարդկային դիակներից բլուրներ է դարձել։ Թշուառութիւնը շատ է մեծ, սփոփանքն էլ հզօր պիտի լինի, սպեղանին հաստատ և բուժարար։ Ահա այդ սպեղանու մասին է, որ կամենում եմ ձեր ուշադրութիւնն ու գործունէութիւնը հրաւիրել։

«Անծուխ և մոխիր կարած մեր չքնաղ Շուշին պարտական ենք վերաշինելու։ Մորթված, յօշոտված մեր եղբայրների և քոյրերի անդ ու անդաստանը պէտք է մի-մի գեղածիծաղ, մշտադալար բուրաստան դարձնենք։ Պիտի թէ մտաւորապէս և թէ տնտեսապէս այնքան ուժեղանանք, որ այլ ևս ֆիզիկական կոպիտ ոչ մի ոյժ չը կարողանայ մեզ դիպչելու։

«Այս նպատակին հասնելու միջոցներից մէկն էլ ես համարում եմ հողային վարկի փոխադարձ ընկերութիւնը։

«Եթէ մեր ժողովրդին հնարաւորութիւն տանք տնտեսապէս ապահովվելու, բարգաւաճելու, եթէ հնարաւորութիւն տանք նրան իր սեփական հողով և աշխատութիւնով վերականգնելու իր տունն ու տեղը, կարողանայ նա ոռոգել իր արտը, այգին, բանջարանոցը, եթէ հնարաւորութիւն տանք նրան ապահով, յարմար ճանապարհներով միմեանց հետ մեր գիւղերը շղկապելու և ապա գագաթները մինչև երկինք հասնող անտառները ու մինչև, սովորական աչքով անտեսանելի, անդունդները լեցուն գանձերի շահագործութիւնը կանոնաւորելու, հաւատացէք հայրենակիցներ, շատ կարճ ժամանակամիջոցում մեր այսօր սգաւոր հայրենիքը կը վերածնվի աւելի ճոխ, աւելի փարթամ։ Մենք անսպառ կապիտալ ունենք. այդ մեր հողն է, միացնենք սրան և մեր միւս կապիտալը՝ աշխատանքը, և գիտակցաբար, հայրենասիրութեամբ բորբոքված օգնութեան հասնենք մեր մայր աշխարհին։

«Հիմնենք հայրենի երկրի անունով, նրա սիրոյն և նրա վարկով մի հաստատութիւն, որ թէ մեծին և թէ փոքրին, իւրաքանչիւրին իր ոյժի համեմատ վարկ տայ իր տունն ու տեղը վերաշինելու, իր անդ ու անդաստանը մշակելու, այսուհետև անդորր, խաղաղ և բարգաւաճ օրեր վայելելու։

«Հրաւիրում եմ հիմնել Ղարաբաղի հողային վարկի ընկերութիւն և խնդրում ընտրել նախագահ մեր այսօրվայ խորհրդակցութիւնը ղեկավարելու և եզրափակելու։

«Օգտվելով դէպքից, որ մեր մէջն է այսօր մեր Շուշի քաղաքից Պետական Դումայի ընտրեալ պատգամաւորը՝ բժիշկ պ. Խաչատուր Բահաթրեանը, ողջունենք նրան իբրև հայրենիքի պատուի և սիրոյն համար տանջանք կրած, աքսոր գնացած մարտիկի, յայտնենք նրան մեր խնդակցութիւնը աքսորից վերադարձի համար և միացնենք մեր քուէները մեր չքնաղ Շուշում նրա ստացած քուէներին, բարի ճանապարհ մաղթենք մեր ընտրեալին, լիայոյս լինելով, որ նա իրան յատուկ յամառութեամբ և իմաստութեամբ Պետական Դումայում կը պաշտպանէ հայրենիքի և նրա զաւակների իրաւունքն ու իղձերը»։

Ժողովը միահամուռ ծափահարութեամբ ողջունելով Պետական Դումայի անդամ իր հայրենակցին, բժ. պ. Խաչատուր Բահաթրեանին ընտրեց և իր այս խորհրդակցութեան նախագահ։

Նախագահը առաջարկելով ընտրել քարտուղար (ընտրվեց պ. Խօջա-Թումանեան) հրաւիրեց խօսել։

Աւ. Վարդապետեան. Անիրագործելի է համարում հողային վարկի ընկ. և առաջարկում է ֆօնդ կազմել և այդտեղից դրամ տոկոսով պարտք տալ, բարեգործական հիմունքներով։

Տ. Նազարեան. Բարեգործութիւնը խախուտ միջոց է, հիմնաւորը վարկ տալն է։

Բժ. Աղասարեան. Պ. Վարդապետեանի առաջարկն անիրագործելի է, աւելի լաւ է, որ կառավարութիւնը փոխարինաբար մի որոշ գումար տայ։

Նախագահ. Այդ մասին դիմումներ եղած են և մերժում ենք ստացել։

Աւ. Վարդապետեան. Անիրագործելի է կալուածական բանկի ծրագիրը, Շուշում բանկն այնքան օգուտ չի տայ, որ կարելի լինի պահպանել նրա գոյութիւնը։

Տ. Նազարեան. Ինչու նոյն Շուշու կալուածքները տեղական հողային բանկում գրաւ դնելն օգուտ է, իսկ սեփական բանկ հիմնելն անօգուտ։

Մ. Դօլուխանեան. Եթէ օգուտ չի տայ կը փակենք, ես գտնում եմ իրագործելի և անհրաժեշտ։

Խօջա-Թումանեան. Հակառակ է բարեգործական հիմքերով հաստատութեանը և չէ գտնում, որ այդ ձևով կարելի լինի նպատակին հասնել։ Կալուածական բանկ հիմնելը անչափ օգուտներ կը տայ Ղարաբաղի ամբողջ ազգաբնակութեանը։ Մեր հայրենի Կովկասում գործում են երկու վրացական կալուածական բանկ, որոնք մեծ ծառայութիւն են մատուցանում իրանց վրաց ազգին և երկրին։

Տ. Նազարեան. Աւելորդ է համարում յոյս դնել կառավարութեան և առաջարկում է յանձնաժողով ընտրել կանոնադրութիւնը կազմելու և գործին ընթացք տալու։

Նախագահն ամփոփելով հակաճառութիւններն, առաջարկում է ընտրել յանձնաժողով, որ և ընտրվում են միաձայն պ.պ. Մարկոս Դօլուխանեան, Աւետիք Վարդապետեան, Խաչատուր Խաչատրեան և Մովսէս Թաւադեան, բոլորն էլ ղարաբաղցիներ ու ցանկութիւն յայտնվում և օգտակար գտնում, որ այդ յանձնաժողովի անդամներ լինեն և իշխան Գէօրգի Թումանեան, Պօղոս Ղամբարեան և հրաւիրվեն խորհրդակցութեան կանոնադրութիւնը կազմելիս և նրանք, որոնց աջակցութիւնը օգտակար կը համարէ յանձնաժողովը. կազմվում է արձանագրութիւն և ստորագրված նախագահն իր ձեռքով յանձնում է արձանագրութիւնը Մարկոս Դօլուխանեանին, որն իբրև նախագահ յանձնաժողովի՝ այսօրվանից է և Ղարաբաղի հողային վարկի ընկերութեան ընթացք տալը։

Խորհրդակցութիւնը վերջացաւ կէսօրից յետոյ ժամը 2-ին։

Ապա խօսվեց հայրենի երկրի թշուառ վիճակի մասին և բժ. Խ. Բահաթրեանը զգացված յորդոր կարդաց Թիֆլիսաբնակ ղարաբաղցիներին անընդհատ յարաբերութիւն ունենալ իրանց ծննդավայրի հետ և աջողացնել որբանոց հաստատելը Շուշում, որ անթիւ որբեր գիւղերից և քաղաքից մնում են անխնամ։

Տիգրան Նազարեան յայտնեց, որ 10 տարի առաջ Հէյնինգինում Նուբար փաշան յայտնելով իրան, որ ինքը Նուբար-փաշան էլ ղարաբաղցի է, ցանկութիւն է յայտնել Ղարաբաղի համար մի բարի գործ կատարելու. ահա Տ. Նազարեան օգտակար է գտնում այժմ նրա որդուն դիմում անել և կարծում է, որ որբանոցի համար Նուբար փաշայի Պօղոս փաշա որդին կարող է օգտակար լինել։ Պ. Խ. Բահաթրեան վերցնում է նրա հասցէն և խոստանում պատշաճ ձևով պատկերացնել իրանց ծննդավայր Ղարաբաղի վիճակը։

Ժողովականների մի մասը ցրվելուց ստացվում է Շուշից հետևեալ բազմաստորագիր հեռագիրը՝ պ. Տիգրան Նազարեանին՝ «Տարազ»-ի խմբագրին.

«Լրագիրներից տեղեկանալով ձեր կոչի մասին, տեղդ գտնվող ղարաբաղցիներին վերականգնել քարուքանդ հայրենիքի վիճակը, հայ ժողովուրդը զրկանքներից, թալաններից, սպանութիւններից, սովից յուսահատ և վշտահար վերջին աղէտալի, անմեղ զոհերի համար, արիւնհոս սրտով առաքում ենք մեր անհնչալի իղձերի սկզբնապատճառներին և այսօրվայ ժողովականներին մեր սրտեռանդ և մեծ գոհութիւնը ու խոնարհաբար խնդրում կարելի միջոցներով իրագործել ազնիւ գաղափարը՝ տանջվող հայրենիքի օգնութեան համար»։

Սրա պատասխան հեռագրվեց ժողովի որոշումը։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ալէքսանդրօպօլ, մայիսի 25-ին

Եթէ Մ. վարդապետը Սինօդից իր արձակվելու խնդիրը հասարակաց դատաստանի առաջ չը դնէր, բոլորովին կարիք էլ չը կար նրանով զբաղվել։

Վեհափառը 1904 թ. այդ վարդապետին առաջ քաշեց, Սինօդի անդամ արաւ։ $1^1/_2$ տարվայ փորձից յետոյ գտաւ, որ նա անյարմար է այդ պաշտօնի համար, ուստի և արձակել տուեց։ Եթէ Վեհափառը իրաւունք ունէր ըստ ամենայնի այդ եղբայրակցութեան գալու և այդպէս վարվելու, դրա մասին աւելորդ էլ է խօսել, քանի որ այդ պաշտօնը ընտրովի չէ, հետևաբար և իրաւունքի խնդիրը պարզ է։ Այն դէպքում, երբ Վեհափառն նրան և իր ընկերներին սինօդի անդամ էր առաջարկում, մինչդեռ իրանից աւելի կրթվածներն ու փորձվածները դուրս էին մնում, իր—Մ. վարդ.—սինօդի անդամ առաջարկվելու գործը ոչինչ խարդաւանանք չէր. իսկ երբ նոյն ճանապարհով արձակվեց, այդ վարդապետն ահա փըրփուրը բերնին խարդաւանանքներ է որոնում մի պարզ գործողութեան առաջ։ Դա վարչական ձևով պաշտօնից արձակել է նշանակում։ Ձեր լաւ չէ. ընդունում ենք։ Այդ վարդապետը փրփրում է, երբ իր հետ են այդպէս վարվում։ Ո՞ւր էին այդ «սկզբունքները» երբ ինքը սինօդի անդամների գլուխն անցած, իմ մի այնպիսի յանդգնութիւնս համար, որ սինօդի կարգադրութեան, այն էլ իր յանձնարարութեամբ, քննութեան մէջ էր կայանում, պահանջում էր ոչ միայն արձակել պաշտօնիցս, այլ և պատժել, աքսորել և այլն։

Ո՞վ սուրբ անմեղութիւն։

Երբ մէկը դիմում է իր անձնական գործի համար հասարակաց դատաստանին, դրա համար այդ գործը հասարակաց բնոյթ պէտք է ունենայ։ Իր դէպքը հակառակ այդ վարդապետի պնդումներին, ոչ մի հետաքրքրութիւն չունի։ Այն «ձայնը», որի մասին ինքն է ակնարկում, մի շատ խեղճ ձայն է, նրան խեղդելու կարիք չը կար, քանի որ այդ «ձայնն» իր տակտիկայով, իր ակնարկած մարդկանց ոչ մի վնաս տալ չէր կարող։ Հարկաւո՞ր է ասել, որ Կար. վարդապետի խնդրում, ճեմարանի խնդրում (առճիկների) դուք, ո՛վ վարդապետ, զգուշութեան, սիրտ շահելու սահմաններից չանցաք. այդ բանը գիտէ ամբողջ Էջմիածինը։ Դուք, ձեր գործողութիւններով այդ ակնարկած կուսակցութեանը ոչինչ չէք արել, դժգոհութեան առիթ չէք տուել. դուք, ձեր ծրագիրներով ըէակցիայի կողմն էք եղել։ Դուք 1904 թւի վերջերը ապօրինի կենակիցների մասին, որոնց զրկել էք հոգևոր ամեն տեսակ մխիթարութիւններից, այս այդ մասին եղած կարգադրութեան հոգին ու գլխաւոր դրդիչն էք եղել։ Աւելին կասեմ, այդ անմարդասէր, բարբարոս, միջնադարեան հալածանքներ յարուցանող կարգադրութեան մասին 1905 թւի փետրվար ամսին Էջմիածնում եղած ժամանակս, երբ դուք վեհարանումն էիք ապրում, և երբ ես սարսափած այդ կարգադրութեան անհեթեթութիւններից, ստուգում և արտագրում էի նրա պատճէնը, դուք, Մատթէոս վարդապետ, սքանչացած էիք այդ կարգադրութիւնից, դուք առանց քաշվելու պնդում էիք, որ ինքդ էլ մասնակցել էք խմբագրութեանը, և որ դա մի արդար միջոց է, ու դուք էլ իրաւունք ունէք այդպէս վարվելու։

Հայ եկեղեցու իրաւունքի ձեր անգիտութեամբ (քաղաքավարի ասենք), դուք իբր սինօդի անդամ, այդ հիմնարկութիւնը ձգտել էք մեր եկեղեցու համար կանօնադիր մարմին շինել։ Դուք, սկզբունքների չը դաւաճանելու անունից խօսող, երբ Էջմիածնի Նախահաշւին էիք կազմում, ինչու չը պահանջեցիք, որ այդ նախահաշիւը ժողովուրդը կազմի, կամ գոնէ հրատարակել տայիք։ Դուք, սկզբունքի անունից խօսող սուրբ հայր, երբ սինօդում թեմերի նախահաշիւն էիք կազմում, թեմերին զրկում էիք իրանց եկամուտները կարգադրելու իրաւունքից, ինչու չը պահանջեցիք, որ այդ եկամուտները թեմերինն են, պէտք է թեմի ժողովրդին թողնել նրա կարգադրութիւնը՝ սկսած պաշտօնեաների ռոճիկից։ Այո՛, հ. վարդապետ, երբ ձեր անձնական գործը, այն էլ մանր չնչին, դնում էք հասարակաց դատաստանի առաջ, ինչ էք արել այդ հասարակութեան համար. յօգուտ նրա շահերի մի քայլ իսկ արե՞լ էք։ Թողէք այդ ձևը, միամիտ մարդիկ չը կան. դուք ձեր պաշտօնի մէջ ըէակցիայի կողմն էք եղել, ժողովրդի շահերի մասին խօսելը խորթ է եղել ձեզ համար։ Ասեմ որ, երբ Վեհափառն ուզում էր Շողակաթի վանքը ծխական եկեղեցի շինել, հողերը դպրոցին յատկացնել, դուք ամեն կերպ խոչընդոտ եղաք այդ արդար գործին։ Թողէք այդ ձևերը։ Հաւատացած եղէք, ոչ ոք չէ կարող այսուհետև ընտրել այնպիսի մի կաթողիկոս, որ ժողովրդի ուզածը չը լինի, թէկուզ եթէ այդպիսի մի ընտրութիւն հակառակ լինի ձեզպէս մի «մեծութիւն»։ Եթէ ձեզ համար թանգ են իրօք հասարակաց շահերը, իրաւունքն ու արդարութիւնը, ինչու համար հրապարակ չեկաք ձեզ հետ սինօդի անդամ հաստատված մի վարդապետի համար. այդ գործը դուք շատ լաւ գիտէք. փորփրեցէք, վարագոյրի ետևը բան շատ կը գտնէք։ Բայց այդ բանն այն ժամանակ ձեզ համար շահեկան չէր։

Հերիք է, ամօթ է անձնական գործերը հրապարակ հանել, թողէք որ, եթէ արժէ, ուրիշներն այդ անեն։

Արսէն վարդապետ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Պրոֆեսոր Մառի դասախօսութիւնը, որ նշանակված է այսօր երեկոյեան, ինչպէս մեզ յայտնում են, կը սկսվի ճիշտ ժամի 8-ին։ Ուստի ցանկալի է, որ դասախօսութեանը ներկայ լինել ցանկացողները աչքի առաջ ունենան այդ հանգամանքը։ Հետևեալ օրը Մառը ճանապարհ կընկնի դէպի Անի շարունակելու իր պեղումները։

—

Կովկասի հողային բարեկարգութեան և երկրագործութեան գլխաւոր կառավարչի լիազօրը Փոխարքային ներկայացրել է պետութեան կատարած եկամուտների և ծախքերի ցուցակը, որ վերաբերում է հայ-լուսաւորչական եկեղեցու կալուածքներին, 1905 թ. յունվարի 1-ից մինչև այդ կալուածքների հայ-լուսաւորչական հոգևոր կառավարութեան յանձնելու օրը։

—

Թիֆլիսի վաճառականները խմբերով դիմում են ոստիկանապետին զէնք պահելու թոյլտուութիւն ստանալու համար։

—

«Մշակի» երէկվայ համարում մենք յօդուած էինք տուել «Մեշչանների ժողովում» վերնագրով ընտրութիւնների առիթով։ Այժմ իբրև լրացուցիչ հաղորդում ենք, որ նիստի վերջում պ. Դանդուրեանը նորից հարց զարթեցրեց վարձատրութեան մասին. քուէարկվեցին 4 թւեր՝ 1,800, 2,000, 2,400 և 3,000 րուբլի։ Քուէարկութիւնը տուեց հետևեալ փայլուն հետևանքները. պ. Դանդուրեանի ռոճիկը որոշվեց 3,000 րուբլի։ Այդ այն ժամանակ, երբ մեշչանների ընկերութիւնը ունի ընդամենը 30,000 րուբլի տարեկան եկամուտ, մինչդեռ մեշչանների աւագը համարեա թէ ոչ մի գործ չունի։

—

Ստացանք Թիֆլիսի քաղաքային վարչութեան հրատարակած «Ежемѣсячный бюллетень статистич. бюро», № 3։

—

Կիրակի, մայիսի 28-ին Փոխարքայի նախագահութեամբ առանձին խորհրդակցութեան ժողով կայացաւ գործակատարների գործադուլի առիթով։ Ժամանակաւոր գեն.-նահանգապետը, որպէս զի խաղաղ միջոցներով վերջ դնել գործադուլին, չը դիմելով ըեպրեսսիայի, խուսափելով աւելորդ զոհաբերութիւններից, գտնում էր համաձայնել փակելու խանութները երեկոյեան ժամը 6-ին, իսկ ուտելիքի խանութները մի ժամ ուշ։ Խորհրդակցութիւնը ընդունեց այդ վճիռը, որը իսկոյն յայտնվեց վաճառականների աւագին։ Երկուշաբթի և երէկ մի քանի խանութներում գործակատարները սկսեցին աշխատել։

—

Կիրակի, մայիսի 28-ին, «Տրիլբի» դրամայով շնորհալի դերասանուհի տ. Մայսուրեան ցոյց տուեց իր տաղանդի թափը և ուժգնութիւնը և հանդիսականներին իր պատկերաւոր խաղով դիւթելու ընդունակութիւնը։ Իսկ միւսները բարեխղճութեամբ սովորած լինելով իրանց դերերը՝ պիէսը լիակատար աջողութեամբ տարան։ Հանդիսականները վարձատրեցին դերակատարներին բուռն և խլացուցիչ ծափահարութիւններով, իսկ առանձնապէս տ. Մայսուրեան ստացաւ արծաթէ սէրվիզ։ Աջողութիւնը և գործած տպաւորութիւնը կատարեալ էր։

—

«Наша Жизнь» լրագրի խմբագիր Լ. Յ. Տիգրանեանը արձակված է բանտից։

—

Մայիսի 29-ին, երեկոյեան ժամը 10-ին երեք անյայտ անձինք, երկուսը գիմնազիստների շորեր հագած, մէկը նոյն իսկ գերբով, մտան Կիրօչնի փողոցում գտնվող Գենէի քաղցրաւէնիների խանութը, և սարճանակով սպառնալով պահանջեցին 1700 րուբլի, բայց խանութում գտնվող պարոն Ուսովը աղաղակեց «բռնիր», որից յետոյ չարագործները ոչինչ չը վերցնելով—անյայտացան, թողնելով խանութում առանց գերբի գլխարկը։

—

Մայիսի 30-ին, ցերեկվայ ժամը 12-ին Սարաջևի օղէգործարանի դրամատարը գործարանի բաժինների մէկից, որ գտնվում է 10-րդ թաղամասում, տանում էր 2,200 րուբլի գանձատուփը և մեծ գումարների ընկալագրեր։ Երբ կառքը հաւասարվեց Թումանովսկի փողոցին, յանկարծակի յարձակվեցին 15 զինված անձինք և մահվան սպառնալիքով կանգնեցրին կառքը և սկսեցին խուզարկութիւն կատարել, որով խլեցին բոլոր փողերը և ընկալագրերը, կրակելով օդում և դանդաղ քայլերով անյայտացան Թումանովսկի փողոցով։

—

Անդրկովկասի երկաթուղային վարչութեան ծառայողները, թւով 18 հոգի, որոնք ձերբակալված էին զանազան ժամանակներում 1905 թ. դեկտեմբերից և որոնց վերաբերմամբ դատաստանական կարգով դատ չէ յարուցվել մինչև այժմ, բայց և նրանց գործը ուժեղացրած պահնորդութեան կանոններով դեռ չէ պարզաբերված,—բողոքագիր են ներկայացրել Փոխարքային—կատարված քննութեան ապօրէն անգործունէութեան դէմ, և 11 կէտերով ցոյց են տալիս թէ ինչպիսի դանդաղօրէն են վարում իրանց գործը և անուշադրութեամբ են վերաբերվում դէպի իրանց շահերը։

—

Մայիսի 28-ին Մետեխի բանտից ազատ թողնվեցին երկու քոյր՝ Մարիա և Նատօ Կապանաձէները, որոնք ներկայ տարվայ մարտի 17-ից բանտարկված էին որպէս քաղաքական յանցաւորներ։

—

Քաղաքային վարչութեան հետ կապած պայմանագրով էլէքտրաքարշի անօնիմ ընկերութիւնը վագոնների ետևը կանգնելու տեղում իրաւունք չունի 8 հոգուց աւելի ընդունելու, այն ինչ՝ չը նայելով մանաւանդ ներկայ ամառային շոգերին—վագոնի կօնդուկտօրները խախտում են ամեն անգամ այդ պայմանագիրը և 8 հոգու տեղ կրկնապատիկն են թոյլ տալիս, որով վնասվում են բնակիչների շահերը՝ նեղութիւններ և այլ փորձանքներ առաջ բերելով։ Այս խնդրի մասին քաղաքային խորհրդի նիստում հարց բարձրացրեց իրաւասու Ա. Բ. Եւանգուլովը՝ առաջարկելով պայմանագիրը խախտող ընկերութեանը տուգանքի ենթարկել, և անկարգութիւնները վերացնելու համար հարկաւոր միջոցները ձեռք առնել։ Այս խնդրի մասին խօսեցին և մի քանի իրաւասուներ։ Մտքերի փոխանակութիւնից յետոյ քաղաքային խորհուրդը որոշեց՝ յանձնել էլեքտրաքարշի վրա հսկող քաղաքային խորհրդի կողմից ընտրված յատուկ մասնաժողովին՝ պայմանագրի բոլոր կէտերը ճշտութեամբ կատարել տալու անօնիմ ընկերութեանը և այդ մասին մի զեկուցում ներկայացնել քաղաքային խորհրդին մօտիկ ապագայում։

—

Մայիսի 27 և 28-ին Մետեխի բանտից արձակվել են քաղաքիս բոլոր բանտարկված գործակատարները և երէկվանից սկսեցին յաճախել խանութները։ Նրանց բանտարկութիւնը տևել է 3 օր և այդ ժամանակամիջոցում քաղաքիս խանութների մեծ մասը փակ էին մնացել։

—

Ներկայումս քաղաքներում և մանաւանդ գիւղերում «իսկական ռուս մարդիկ» յամառ կերպով լուրեր են տարածում եւրօպական պետութիւնների կողմից Ռուսաստանի դէմ պատրաստվող դաւադրութեան մասին, որի նպատակն է տիրապետել Ռուսաստանին և բաժան բաժան անել այնպէս, ինչպէս որ լեհական թագաւորութիւնը... «Իսկական ռուս մարդիկ» չեն ճնշվում այդ «դաւադրութեանը» փառաւոր աջողութիւն գուշակել, եթէ միայն ժողովուրդը խելքի չի գալ և պատերազմ չի յայտարարիլ ամբողջ ազատագրական շարժմանը, որը, իրանց կարծիքով, եւրօպական պետութիւնների «դաւադրութեան» և նրա ապագայ աջողութեան գլխաւոր պատճառն է. «Б. В.»։

—

«Рѣчь» լրագիրը ձեռք է բերել հետևեալ պատճէնը այն տարօրինակ հեռագրի, որ ուղարկել է Արևելեան Սիբիրի 12-րդ գնդի գնդապետին մանջուրական զօրաբանակների գլխաւոր ինտենդանտ գեներալ-լէյտենանտ Պարչևսկին. «Դումայի կողմից կասկածելի [illegible], գանձարանին վնաս պատճառելուց խուսափելու նպատակով, թոյլատրում եմ գործածել զօրքերի մատակարարութեան համար»։

—

Մայիսի 20-ին, ցերեկվայ ժամի $2^1/_2$-ին, Վարշավայի երկաթուղու ժանդարմների վարչութեան անունով զինւորական մինիստրից արտակարգ հեռագիր է ստացվել, որով հրամայում է շտապով պատրաստել 2 գնացք, մէկը պատժական, իսկ միւսը՝ ճանապարհը արագութեամբ վերաշինելու համար։ Երկուսն էլ ամեն մի վայրկեան պէտք է ռազմական պատրաստութիւն ունենան։ «Народн. Вѣст.»։

Քաղաքական կալանաւորների փախուստները Մոսկվայի բանտից այնքան են շատացել վերջին ժամանակներս, որ լուրջ անհանգստութիւն է պատճառել ներքին գործերի մինիստրութեանը, և նա առանձին պաշտօնեայ է ուղարկել Մոսկվա այդ դէպքերի համար քննութիւն կատարելու: «Дума»:

—

Երվանդ Մանդէնովի բնակարանի վրա 7 կողոպտիչների յարձակման առիթով լրագիրներում չարագործներից մէկի անունը սխալ էր գրած, «որ բռնվելիս իրան անուանեց Բալաբէգ Կազակեանց», ստուգելուց երևաց, որ նա Խաչատուր Աբրամեան Յարութիւնեանն է, միւսը շուշեցի Արկադի Բագատուրով և Թիֆլիսի բնակիչ Սեդրակ Մարտիրոսովիչ Մուսեղով:

—

Տուլայից XX Вѣкъ-ին հեռագրում են. Եպիֆանիէվսկի գաւառում մօտ օրերումս մի միտինգ կայացաւ, որին մասնակցում էին 8 հազարից աւելի գիւղացիներ: Այդ միտինգում մշակվեց կալուածատէրերի հողերը բաժանելու նախամակարդակը այն դէպքի համար, եթէ որ Դուման չը կարողանայ հողը ձեռք բերել: Բէլեվսկի գաւառում գիւղացիները վճռել են կալուածատէրերի համար չաշխատել:

—

Կազանից Рѣчь-ին հեռագրում են. Մամադիշսկի գաւառում հրդեհել ու աւերել են Լէշչինսկու կալուածքը: Վնասները շատ խոշոր են:

—

Ինչպէս լսել է «Страна» լրագիրը, ներքին գործերի մինիստրութիւնը ներկայացնելու է Պետական Դումային մի մանրամասն զեկուցում այն բոլոր ապօրէն գործողութիւնների մասին, որ կատարել է ադմինիստրացիան շուրջ-Բալթեան երկրում, որոնք մինիստրութեան կողմից այնտեղ ուղարկված պաշտօնեաների կատարած քննութեամբ մեծ մասամբ անարդարացի են եղել, անտակտ և գլխաւոր պատճառ է դարձել յեղափոխական շարժումի հսկայական չափեր ստանալուն:

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ

—

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 19 մայիսի: Նիստը բացվում է ժամը 11 և 40 րոպէին: Նախագահում է Մուրոմցեվը: Կարդացվում է ներքին գործերի մինիստրին հարցապնդում անելու առաջարկը, որը ստիպողական է ճանաչվում, և որը դրվում է քուէարկութեան և ընդունվում է: Ապա նախագահը յայտնում է, որ ստացըրված է կրկին 5 առաջարկութիւն՝ զանազան մինիստրներին հարցապնդումներ անելու մասին. բայց որովհետև ստիպողականութեան մասին հարց չէ յարուցվում, ուստի և առաջարկութիւնները յանձնվում են մասնաժողովի:

Վօզօվիկ խնդրում է խօսել ըստ օրակարգի և յայտնում է, որ Դուման աշխատել է մէկ ամիս, բայց և այնպէս մինչև այժմ ոչ մի օրինագիծ չէ մշակել, միայն ագրարային օրինագծի մշակումը պահանջում է փոքր չափով մինչև յունիսի վերջը. մինչդեռ մամուլում լուրեր են երևում, որ Դուման յունիսի 16-ին կարձակվի: Ուստի առաջարկում է Դումային որոշում կայացնել, որ նա չի ցրվի, մինչև որ ագրարային, ազատութիւնների, ազգերի հաւասարութեան և մահվան պատիժը վերացնելու օրինագծերին օրինական ընթացք և վերջաւորութիւն չը տրվի:

Նախագահը նրան ընդհատում է, բացատրելով որ դա առանձին առաջարկ է, որը նա [illegible]

[illegible]

զեռսկին եւ Ousroqorukին յայտնում են, որ իրանց կուսակցութիւնը միշտ յարգել է փոքրամասնութեան իրաւունքը: Իսկական պարլամենտականութիւնը կայանում է բացարձակ ազատ մտածողութեան մէջ:

Նօվօդվօրսկին մի ուղղում է մտցնում, առաջարկելով, որ Դումայի անդամներից իւրաքանչիւրը ընտրէր գոնէ մի թեկնածու այդ մասնաժողովի համար, որով ընտրվածները ձայների մեծամասնութեամբ օրինական կը համարվեն:

Դրան ընդդիմախօսում է Ousroqorukին:

Նախագահը քուէարկութեան է դնում բոլոր ուղղումները, որով յաջորդաբար ընդունվում են երկու ոճաբանական ուղղումներ և մերժվում են Հէյդենի, Եղերսկու և Նօվօդվօրսկու ուղղումները: Ապա քուէարկվում է նակազի 33-րդ կէտը ամբողջովին և մերժվում է:

Մի ժամով ընդմիջում է յայտարարվում:

Նիստը վերսկսվում է 3 ժամ 55 րոպէին: Շարունակվում է նակազի քննութիւնը:

Կուզմին-Կարավաեվը կարդում է այն առաջարկը, որ արված էր այն առիթով՝ թէ Դուման ինչ վերաբերմունք է ունենալու դէպի պետական հսկիչը և նակազի 33-րդ յօդուածի В և Б կէտերի ընդարձակման մասին: Քննվում է նակազի 33-րդ գլուխը:

Կուզմին-Կարավայեվը յայտնում է, որ անթոյլատրելի է, որ Դումայի մասնաժողովին հրաւիրվէ պետական հսկիչ՝ պետական նախահաշիւը կազմելու համար. պետական հսկիչը հանդիսանում է մինիստրների խորհրդի անդամ, և մէկը անդամներից այն կառավարութեան, որն, ինքը կարօտ է ուղղումի և ստուգութեան. այդպիսով մի փաստաբանական աբսուրդ է դուրս գալիս:

Կօրսակօվ և Ֆօն-Րուդզեն պնդում են, որ անմիջապէս բիւջէտային մասնաժողով կազմվի:

Ժիլկինը ընդդիմախօսում է 19-րդ մասնաժողովի առաջարկութեան դէմ՝ ընտրել բիւջէտային մասնաժողովը բաժինների անդամներից, որովհետև ընտրութեան այդպիսի սիստեմը կրում է միանդամայն պատահական բնաւորութիւն:

Կօվալեվսկին խնդրում է արձանագրութեան մէջ զետեղել մի առաջարկութիւն, որ Դուման իրաւունք ունենայ պահանջել, որ բոլոր վարչութիւններից բացատրութիւններ և տեղեկութիւններ դրվեն՝ եկամուտների և ծախքերի հաշիւների իսկութիւնը ստուգելու համար:

Կոմս Հէյդենը գտնում է, որ բիւջէտային մասնաժողովի անդամներին պէտք է բաժիններից ընտրել. միայն այն ժամանակ փոքրամասնութեան իրաւունքը ներգործական դեր կը կատարէ. հակառակ դէպքում անդամների ցուցակը, ինչպէս միշտ, կը պատրաստվի Դումայի պատերից դուրս: Այդպիսի արտաքին ույժի դէմ, ի հարկէ, փոքրամասնութիւնը անզօր է: Հէյդենը ցոյց է տալիս, որ անկուսակցականները, որոնց թիւը հասնում է 150-ի, չեն կարող իրար հետ համաձայնվել անդամներին ընտրելու Դումայի ընդհանուր կազմից, մինչև որ բաժինների ընտրութիւնների ժամանակ նրանք ձայն չեն ունենայ. ուստի և նա պաշտպանում է մասնաժողովի որոշումը:

Սիրտլանովը ասում է, որ ընդհակառակը, մանր խմբակների ձայնը կը կորչեն բաժինների մէջ, որի համար առաջարկում է մասնաժողովի անդամներին ընտրել ընդհանուր ժողովից:

Զեկուցանող Ousroqorukին պնդում է, որ նա համամիտ է մեծամասնութեան կարծիքին. օրինակ է բերում Ֆրանսիան, ուր բիւջէտա- [illegible]

[illegible]

ցոյցներ է բերում: Հարցապնդելը ընդունվում է:

Լեհ պատգամաւորներն առաջարկում են հարցապնդել զինուորական և ներքին գործերի մինիստրներին մայիսի 26-ին (մահվան?) պատիժները վերացնելու համար—Լեհական Թագաւորութեան մէջ:

Խօսում են Հէյդէնը, Րօդիչեվը, Նօվօդվօրսկին, Շախօվսկին և Գալէցկին, որոնք բոլորն էլ պաշտպանեն հանդիսանում այդ առաջարկին: Վճռվում է հարցապնդել միայն զինուորական մինիստրին: Վերջում ընդունվում է Կուրլեօկօի առաջարկը—73 տարեկան մի ծերունու ձերբակալութեան և աքսորի առիթով—հարցապնդել ներքին գործերի մինիստրին: Նիստը փակվում է 8 ժամ և 30 րոպէին:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

29 մայիսի

ՎԱՍԻԼԿՕՎ, 28 մայիսի: Ձերբակալված են «Русское Слово» լրագրի թղթակից Զայցեվը և գիւղացի Կօլմանը, որոնց պատասխանատուութեան են ենթարկելու 129-րդ յօդուածով:

ԲԱԹՈՒՄ, 28 մայիսի: Բանւորների կողմից որպէս լիազօր ընտրվել է մի սօցիալ-դէմօկրատ բանւոր. շրջանային ժողովում ընտրվել են 5 սօցիալ-դէմօկրատներ:

ԿԱԶԱՆ, 28 մայիսի: Վառօդի գործարանի բանւորները հեռագիր են ուղարկել Դումայի անդամ Երշովին յայտնելով, որ Դումայի պատասխանը լիովին համապատասխան է իրանց ցանկութիւններին և գործարանը երբէք յեղափոխականապէս տրամադրված չէ եղել. հետևում են 400 ստորագրութիւններ:

ՎԻՆԴԱՎԱ: Քաղաքի աչքի ընկնող մի տեղում կախված է մինիստրների խորհրդի՝ Դումային ուղղած պատասխանը:

ՎԻԵՆՆԱ, 29 մայիսի: Կէսօրին, քաղաքային ինքնավարութեան շինութեան մէջ քրիստոնեայ - սօցիալական կուսակցութեան ներկայացուցիչների նախաձեռնութեամբ ժողովրդական մի մեծ ժողով կայացաւ, որին ներկայ էին 10,000 հոգի: Հերթում դրված էր ունգարական հարցը: Մի քանի պատգամաւորների ճառերից յետոյ ընդունվեց րեզօլիւցիա, որ ուղղված էր Ունգարիայի դէմ: Ժողովից յետոյ ներկայ եղողներից շատերը չը նայած ոստիկանութեան միջամտութեան, դիմեցին դէպի ունգարական մինիստրութեան շէնքը, ուր նիստ էին գումարել ունգարական պատգամաւորները, և սկսեցին թշնամական աղաղակներ և բացականչութիւններ անել, կոտրեցին 4 պատուհանի ապակիները: Բաց պատուհանից մէկը մի դանակ գցեց դէպի դահլիճ, որ անցաւ մամուլի բիւրօյի կառավարչի գլխի վրայով: Ոստիկանութիւնը ցրեց ցուցարարներին: Եկան ներքին գործերի մինիստրը և մինիստր նախագահ Բէկը, որոնք խորին ցաւակցութիւն յայտնեցին Վեկէրլէին պատահածի առիթով, և հաւաստացրին, որ շատ խիստ քննութիւն կը կատարվի և որ արդէն ամեն հրամանները դրված են ապագայում թերևս առաջն առնելու համար:

ԲԵՐՆ, 29 մայիսի: 2 տարի առաջ Բեռնում ռուս դեսպան Ժադօվսկու կեանքի դէմ մահափորձող Իլինսկին հոգեկան հիւանդների հիւանդանոցից փախաւ:

ԴԱՆԿՕՎ, 29 մայիսի: Ստախօվիչի կալուածքում գիւղացիները այրեցին անասունների բակը: Եմիէվսկի շրջանի 6 գիւղերի բնակիչները իրանց մէջ սահմանել են աշխատավարձ՝ տղամարդուն և կինամարդու օրական 3 ր., որից պակաս չեն ցանկանում աշխատել:

ՍԵԴԼԵՑ, 29 մայիսի: Երեկոյեան ժամը 10-ին Գրինգբերգի տան մօտ անյայտ չարագործների ձեռքով սպանվել է քաղաքագլուխ պաշտօնաթող գնդապետ Միրօվիչը, վիրաւորվել է նահանգապետի դիւանատան կառավարիչ Խվօշչինկօն ծանր, իսկ թեթև կերպով ոստիկանապետի գործավար Մուրավսկին:

ՊԱՐԻԶ, 29 մայիսի: Մինիստրների խորհուրդը վերջնականապէս մշակել է կառավարչական յայտարարութեան (դեկլարացիա) պատճէնը, որ կը կարդացվի պարլամենտում երեքշաբթի օրը:

ՊԱՐԻԶ, 29 մայիսի: Գեներալ Դալշտէյնը նշանակված է Պարիզի զինուորական նահանգապետ: Կառավարութիւնը մշակել է ամնիստիայի մի նոր նախագիծ, որը շուտով կը գործադրվի այն անձանց նկատմամբ, որոնք Պադեկալէի և Պրեսանվիլի գործադուլներին մասնակցելու համար դատարանի վճռով բանտարկութեան են ենթարկվել: Ամնիստիան Պարիզի ծրարատարների վրա չի տարածվի: Մինիստրների խորհուրդը միջնորդել է մինիստր Բարդուին, որ հրաման տայ կրկին ծառայողներին վերընդունել:

ՎԻԵՆՆԱ, 29 մայիսի: Կայսրը ընդունեց ունգարական պատգամաւորութեան, որին դիմեց հետևեալ խօսքերով. «Մեր յարաբերութիւնները դէպի օտարազգի պետութիւնների հետ վերջին երկու տարվայ ընթացքում, յիրաւի որ բարեկամական բնաւորութիւն էին կրում»: Զայրոյթ յայտնելով Սպանիայի թագաւորի կեանքի դէմ մահափորձութեան առիթով, կայսրն ասաց. «Գերմանիայի դաշնակցութիւնը, որ կապվել է աւելի քան $^{1}/_{4}$ դար առաջ, շնորհիւ իր պաշտպանողական բնոյթին, ներկայումս էլ, ինչպէս առաջ, հանդիսանում է հաշտութեան գրաւական, որի պահպանութիւնը մեր առանձին հոգսի առարկան է դարձած: Մի քանի օր առաջ կատարված Վիլհէլմի այցելութիւնը ամրապնդեց մեր անկեղծ բարեկամական յարաբերութիւնները: Այդ օրինակ լիակատար հաւատարմութիւն ենք տածում մենք դէպի մեր մի ուրիշ դաշնակիցը—Իտալիան, որի հետ մենք գտնվում ենք լիակատար համաձայնութեան մէջ, փոխադարձաբար վերաբերվող հարցերում: Մեր մօտ բարեկամ Ռուսաստանի հետ կապած համաձայնութիւնը, Բալկանեան թերակղզում իրերլ դրութիւնը կանոնաւորելու նկատմամբ, ամբողջովին բարի պտուղներ տուեց: Եթէ այդ շրջաններում մինչև այժմ նկատվում են պակասութիւններ, սակայն ընդհանրապէս գործերի դրութիւնը լաւացել է: Ամենից առաջ աջողվեց աւելի բարդ դրութեան առաջն առնել»: Ապա կայսրը շարունակեց. «Ռուս-ճապօնական յամառ պատերազմը համաձայն մեր սրտաբուղխ ցնծութեան վերջացաւ շնորհիւ Րօզվէլտի անշահասէր միջնորդութեան, եր-

կու կողմերի համար էլ պատուաւոր դաշինքով: Ապա կայսրը յիշեցրեց Մարօկկեան կօնֆերէնցիայի ամեն տեսակէտից աջող ելքի մասին. և նրա մասին, որ հաշտութեան ու խաղաղութեան պահպանութիւնը՝ սրանից յետոյ էլ Աւստրօ-Ունգարիայի արտաքին քաղաքականութեան առաջնորդող դէվիզն է լինելու: Զօրքերի և նաւատորմղի կարիքները բաւարարեցված են սկզբում յատկացրած գումարների չափով, իսկ նաւերի առաջիկայ կառուցման համար դեռ խոշոր գումարների պահանջ կայ: Կայսրը ապացուցանում է Բօսնիայի աստիճանաբար առաջադիմումը և յայտնում է, որ Սարեվօ և սերբ ու թիւրք սահմանները միացնող երկաթուղին կը բացվի յուլիսի 1-ին:

30 մայիսի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 29 մայիսի: Բելգրադի ռուսաց դեսպան գաղտնի խորհրդական Գուբաստովը նշանակված է արտաքին գործերի մինիստրի օգնական:

ՄՕՍԿՎԱ, 29 մայիսի: Ս. Աստուածածնի եկեղեցին կողոպտվեց:

ԼՕՆԴՕՆ, 29 մայիսի: Լրագիրները հաղորդում են, որ զինուորական մինիստրը վճռել է հետևակ զօրքի կազմը 10000 մարդով կրճատել իսկ թնդանօթաձիգ զօրաբանակից, բատարէա: Միւս կողմից մտադրութիւն ունի ուժեղացնել կարգաւոր արտիլերիան:

ԲԵՐՆ: Իլինսկին բռնվեց:

ՄՕՍԿՎԱ, 29 մայիսի: Երէկ երեկոյեան, Դեվիչի դաշտ կոչված տեղում յեղափոխականները աշխատեցին ցոյց անել: Դադարեցնելով երաժշտութիւնը, նրանք դարեվանդակից սկսեցին ճառեր արտասանել: Նրանց և ժողովրդի մէջ ընդհարում եղաւ, և սկսեցին քարերով խփել իրար: Կարգը վերականգնեց ոստիկանութիւնը: Բռնված են մի քանի հոգի:

ԴՈՒՐԲԱՆ, 29 մայիսի: Անգլիական զինուորական զօրախումբը ապստամբներին մեծ ջարդ տուեց: Սպանված են ապստամբների առաջնորդը և 200 տեղացիներ. իսկ անգլիացիների կորուստները աննշան են:

ՀԵԼՍԻՆԳՖՕՐՍ, 29 մայիսի. Բէրգօսկին եպիսկոպոսը, հոգևոր բարձր իշխանութեան հրամանով թոյլատրել է այսուհետև մեռածների դիակները այրել և դիակիզարան (կրեմատօրիա) հիմնել:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 29 մայիսի: Պետական Դումայի անդամների մասնաւոր խորհրդակցութեան ժամանակ—դահլիճում կուսակցութիւնների տեղերը որոշելու հարցը սուր վիճաբանութիւն է յարուցել աշխատաւոր խմբակի և կադէտների կուսակցութեան մէջ: Յաղթել են աշխատաւորները, որին պաշտպանել են «польское коле» և կադէտների մի մասը: Մայիսի 31-ին առանձին մասնաժողովը կորոշէ այդ բաժանումը, որ պարտադիր կը լինի Դումայի բոլոր անդամների համար: Անդամները նստելու են ըստ կուսակցութիւնների, ոչ թէ խառնիխուռն, ինչպէս այժմս է:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 29 մայիսի: Համառուսական եկեղեցական համագումարում քննվում էր հոգևոր դպրոցների բարենորոգման հարցը: Երկար վիճաբանութիւններից յետոյ, որին մասնակցում էին Արսէնիյ եպիսկոպոսը և Գօրչակօվ ու Ակսակօվ պրօֆէսօրները, որոշում է կայացել, որ այն դպրոցները մի են և անբաժանելի, որոնք 8-դասեան և ցանկացողների համար երկդասեան յատուկ հօվուական (առաջնորդական) են:

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ

ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

Հիմնված 1880 թ.

(Գուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից:

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, վեներական (սիֆիլիս) և միզասեռ. հ.

Կ. Մ. ՋԻԿՕՎԱՆԻ—9½—10 ժ. ռնգի. ներքին և նեարդային:

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ. և վիրաբուժութիւն:

Զ. Ի. ԲԱՐԱՆԱՄԵԱՆՑ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.

Ի. Կ. ԳՋԵԼԻԵՎ—12—1 ժ. ականջի, քթի և կոկորդի

Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆՑ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.

ԻՒՆ-ԲԺԻՇԿ Ա. Ի. ՇՋԵՐԲԻՆԻՆԱ—1½-2 ժ. մանկաբարձութեան և կանանց հ.

Գ. Ե. ԳՈՒՐԳԵՆՕՎ—1—2 ժ. կանանց հ. և մանկաբարձութիւն:

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Խ. Գ. ԱՐԵԱՆՑ—5—6 ժ. ներքին հիւանդ.

Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—6—7 ժ. ներքին և երեխայոց և ծաղկահատ.

Վճարը 50 կ. չքաւորները ձրի: Համաժողովրդի (կօնսիլիում) և օպերացիայի համար՝ առանձին:

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

ԲԺԻՇԿՆԵՐԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

մշտական մահճակալներով:

Ելիզավէտինսկայա փողոց, 101, տելեֆօն 1026

Հիւանդների ընդունելութիւն ամեն օր:

Մ. Գ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆՑ 1—2 ժ.—միզասեռական, կաշուի և սիֆիլիս:

Ի. Ն. ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆՑ 11—12 ժ.—ջղային, ներքին և ելեքտրօ-բուժութիւն:

Գ. Ն. ԴԵՄԻԴՕՎ—11—12 կ. կանանց հ. և մանկաբարձութիւն:

Ի. Ե. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆՑ 12—1 ժ. կանանց հ. և մանկաբարձութիւն:

Գ. Հ. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ 12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հ

Մ. Գ. ԿԻՄՕՆՏ. 1—2 ժ. վիրաբուժական հ.

Մ. Մ. ԷԼՁԻԵԱՆ 1—2 ժ. քթի, կոկորդի և ականջի:

Գ. Ա. ԲԷՅԷՐ—երեխայոց և ներքին հ.

Հիւանդանոցում բժշկում են հիպնօզով, կատարվում միկրօսկօպիական, բակտէրիօլօգիական և քիմիական հետազօտութիւններ, նոյնպէս և ծաղկահատութիւն և ստնտուների (кормилица) ընտրողութիւն: Բժշկական խորհրդի համար վճարը 50 կոպ.: Օպերացիայի և համախորհրդի վճարը ըստ համաձայնութեան: Ֆիզիքօթիկ հիւանդների բաժանմունքը բաղկացած է ընդհանուր սենեակներից և առանձին նոմերներից:

(չ.ու.կ.) 62—100

Ե Ր Կ Ա Թ Ո Ւ Ղ Ի

(Ամառային գնացքների երթեւեկութիւնը)

(Ժամերը հաշւած են Պետերբուրգի ժամանակով, իսկ փակագծերի միջինը Թիֆլիսի ժամանակով):

	Պոստային	Մարդատար.	Արագ.	Ապրանք.
Բագուից դուրս գալը	4 ժ. 53 ր. ցեր.	11 ժ. 03 ր. ցեր.	12 ժ, 20 ր. գիշ.	4 ժ. 03 ր. գիշ.
Թիֆլիս հասնելը	11 » 26 » »	5 ժ. 25 ր. առ.	1 ժ. 30 ր. գիշ.	9 ժ. 37 ր. երեկ.
Թիֆլիսից դուրս գնալը	12 » 26 » »	6 ժ. 01 ր. առ.	—	—
(Թիֆլիսի ժամանակով)	1 » 24 » »	6 ժ. 59 ր. առ.	—	—
Բաթում հասնելը	1 » 38 ր. գիշ.	7 ժ. 07 ր. եր.	—	—
Բաթումից դուրս գալը	5 » 22 » »	5 ժ. 24 ր. ցեր.	—	—
Թիֆլիս հասնելը	6 » 11 ր. եր.	6 ժ. 39 ր. առ.	—	—
Թիֆլիսից դուրս գալը	6 » 58 » »	7 ժ. 37 ր. առ.	5 ժ. 35 ր. ցեր.	10 ժ. 40 ր. գիշ.
(Թիֆլիսի ժամանակով)	7 » 56 » »	8 ժ. 35 ր. առ.	6 ժ. 33 ր. ցեր.	11 ժ. 38 ր. գիշ.
Բագու հասնելը	1 » 20 ր. ցեր.	12 ժ. 42 ր. գիշ.	6 ժ. 19 ր. առ.	3 ժ. 55 ր. ցեր.
Երևանից դուրս գալը	12 » 02 » »	—	—	11 ժ. 26 ր. գիշ.
Կարսից » »	3 » 57 » »	—	—	3 ժ. 1է ր. գիշ.
Ալեքսանդրօպօլից դուրս գալը	7 » 38 ր. եր.	—	—	7 ժ. 06 ր. առ.
Թիֆլիս հասնելը	5 » 06 » առ.	—	—	4 ժ. 49 ր. ցեր.
Թիֆլիսից դուրս գալը	11 » 12 » գիշ.	—	—	3 ժ. 25 ր ցեր.
(Թիֆլիսի ժամանակով)	12 » 10 » »	—	—	4 ժ. 23 ր. ցեր.
Ալեքսանդրօպօլից դուրս գալը	10 » 30 » առ.	—	—	2 ժ. 47 ր. գիշ.
Երևան հասնելը	1 » 55 » ցեր.	—	—	6 ժ. 10 ր գիշ.
Կր հասնելը	4 » 23 » »	—	—	8 ժ. 48 ր. առ.

Բ Ժ Շ Կ Ա Պ Ե Տ

Մ. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆՑԸ

Ընդունում է հիւանդներին կովկասեան հանքային ջրերում Պեատիգօրսկում:

Հասցէն Ելիզավետինսկայա փողոց, ռուսաց եկեղեցու մօտիկ Արխիպօվի տունը, որտեղ Գրուպպի գրասենեակն է:

13—20

Բ Ժ Ի Շ Կ

Գ. Ն. ՄԱՂԱՔԵԱՆ

Մասնագէտ ներքին և երեխայոց հիւանդութիւնների: Ընդունելութիւնը ամեն օր 12—1 ժ. առաւ. և 5—6 երեկ.

Միխայլօվսկի պր. տ. Ճավճավաձէի № 36.

(կ.չ.ու.) 14—50

Բ Ժ Շ Կ Ա Պ Ե Տ

Գ. Ի. ԳՈՒՐԳԵՆՕՎ

Խարկօվի համալսարանի մանկաբարձական և գինեկօլօգիական կլինիկայի նախկին օրդինատոր (պրօֆ. Տօլօչինօվի), ընդունում է մանկաբարձական և կանանց հիւանդութիւններ ունեցող հիւանդներին: Ընդունելութիւնը ցերեկվայ 10—1 ժամը: Գօլօվինսկի պր. տուն Մղիվանիի № 12: (կ.չ.ու) 2—15

Բ Ժ Ի Շ Կ

Լեւոն Օհանջանեան

Մասնագէտ միզային, վեներական, սիֆիլիսի և կաշուի հիւանդութիւնների: Ընդունում է առաւօտեան 9-ից մինչև 11 ժամը, երեկոյեան 6—9 ժամ.: Կանանց և երեխաների համար 11—12 ժ.: Հասցէն անկիւն Գօլօվինսկի պրօսպէկտի և Կադետսկայեա փողոցի, տուն Թամամշեանի: Մուտքը Կադետսկի փողոցից № 2.

(ա. օ.) 161—300

Բ Ժ Շ Կ Ա Պ Ե Տ

Մ. Պ. ՋԱԽԱՐԲԷԳԵԱՆ

Ներքին եւ ջերվային հիւանդութիւնների

Ընդունում է առաւօտեան ժամի 10—12-ը և երեկոյեան ժամը 6—7: Լերմօնտօվսկայա փողոց, տուն № 16:

(ա. օ.) 33—50

ԲԺԻՇԿ Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

Ընդունում է մասնաւորապէս սիֆիլիս, միզային, վեներական և մորթու ախտ ունեցող հիւանդներին ամեն օր, առաւ. 12—2 ժ. և 6—8 երեկ. Սօլօլակ, անկիւն Բեբուտօվսկի և Պասկեվիչա փող. № 33/15 տ. Միրիմանեանի (Նախկին օրիորդաց 3-դ գիմնազ. տուն):

(ա. օ.) 29—100

ԳԻՄՆԱԶԻՍՏՈՒՀԻ

մի օրիորդ, որ գիտէ հայերէն և մուզիկա, ցանկանում է դասեր ունենալ ամառվայ ընթացքում կովկասեան հանքային ջրերում կամ մի այլ ամառանոցում, ընտանիքի մէջ: Հասցէն. Вельяминовская № 6, աջ զանգը, հարցնել վերին յարկում:

(չ. ու. կ.) 4—5

ՁԱՅՆ ՀԱՅՐԵՆԵԱՑ

Մեծ հայ շաբաթաթերթ, հրատարակվում է Ամերիկայի Բօստօն քաղաքում:

Բաժանորդագինն է տարեկան՝ Միացեալ-Նահանգների համար 2 դօլլար, Ռուսաստանի և այլ երկիրների համար 12 ֆրանկ: Հասցէն՝ Arménian Publisching Co, P. O. Box, 1731 Boston, Mass. 3—3

Լոյս տեսաւ

ԱՌԱՔԵԼ ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆԻ

Ա Ռ Ա Կ Ն Ե Ր Ը

Գինը 50 կոպ.

Ծախվում են «Գուտտենբերգ» և Կենտրօնական գրավաճառանոցներում:

(կ.չ.ու) 2—3

ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ ԵՒ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶ

Ս. Վ. Արղութեան - Երկայնաբազուկի

Յունիսի 1-ից սկսվում են ամառային պարապմունքներ: Երեխաներ պատրաստվում են բոլոր ուսումնարանների համար:

Երեկոները մանկական խաղեր:

Սօլօլակ, Պասկեվիչի փողոց № 13:

(կ.հ.կ.) 2—3

ԱԲԱՍԹՈՒՄԱՆ

Մատչելի գնով տրվում է ամարանոց 6 սենեակից բաղկացած, իրանց յարմարութիւններով, գտնվում է Աբասթումանի կենտրոնումը, հեռագրատան վերևի յարկում, տուն պ. Նիկօղայոս Փրէօնեանցի, կարելի է առանձին տալ 1, 2, 2. սենեակ, հարցնել Աբասթուման, Տիգրան Մէտէնճեանցին:

(կ. չ.) 2—2

ՎԱԶՕՎ

Լ Ծ Ի Տ Ա Կ

վէպ բուլղարների կեանքից՝ ազատութեան նախընթաց օր

Առաջին և երկրորդ մաս՝ վերջաբանով

(452 մեծադիր երես)

Գինը 1 ր., ճանապարհածախսով 1 ր. 25 կ.:

Դիմել թանգմանչին՝ Александрополь, Ованнесу Арабаджянцу կամ Тифлисъ, книж. магазинъ Гуттенбергъ: Գրավաճառներին շատ ձեռնտու պայմաններ:

9—10

ԹԵՄԱԿԱՆՆՈՒՀԻՍ

մի երիտասարդ, որ ունի երկար տարիների հմուտ փորձառութիւն ընդունում է (մատչելի գներով) հայերէն լեզուի դասեր հայ ընտանիքներում և խոստանում է լիակատար մայրենի ոգի զարթեցնել և ուղղել փչասակար կամ վատ ուղղութիւն ստացած մանուկների բնաւորութիւնը: Հասցէ. Սօլօլակ, Բեբուտովսկի փողոց № 44. հարցնել Մկրտիչ Յովհաննիսեանին:

(չ. ու. կ.) 4—6

ՄԻ ՀԱՅ ՕՐԻՈՐԴ

Գրասենեակպետի, արտագրիչի կամ կասսիրշայի պաշտօն է որոնում, Րեմինգտօնի վրա արագ տպել գիտէ, մի ամբողջ պօստի թերթը 40 կոպ. և 4 րուբլով սովորացնում է տպել: Համաձայն է գնալ ուրիշ քաղաքներ: Հասցէն՝ Елизаветинская, № 64 д. Азизова բնակարան 4:

Նոյնտեղ ՄԻ ՀԱՅ ՏԻԿԻՆ ցանկանում է հայ ընտանիքում դաստիարակչուհու կամ տնտեսուհեան պաշտօն ստանձնել: Հարցնել Ասկարեանին: (շ.չ.) 2—2

ԱՅՍ ԱՄԱՌ ԷԼ ՇԱՐՈՒՆԱԿԵԼՈՒ Է

իր բժշկական գործունէութիւնը ԿԻՍԼՕՎՕԴՍԿՈՒՄ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ ԱՒ. ԲԱԲԱՅԵԱՆԸ

(չ.) 5—6

Լ Ո Յ Ս Տ Ե Ս Ա Ւ

Հ Ա Ս Կ Ե Ր

№ 5. Մայիս 1906 թիւ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1. ՇՈՒՆ
2. ՇԱՐԺՒՈՒՄ Է
3. ԹՈՒԹԱԿՆ ՈՒ ՓԻՍՈՆ
4. Ի՞ՆՉՈՒ ՆԱՊԱՍՏԱԿԻ ԴՈՒՆՉԸ ՃԱՔԱԾ Է
5. ՉԱԼՕԻ ԷՇԸ պատմուածք Յակ. Աղա-Բաբի,
6. ՀՈՎԻԿ Ս. Սարգսեանի,
7. ԹԱԳԱՒՈՐԻ ՏՂԱՆ ԵՒ ԱՂԻԷՍԸ Սադալեան,
8. ՀԱՅՐԵՆԻ ԱՌԱՍՊԵԼՆԵՐԻՑ ԵՒ ՎԷՊԵՐԻՑ. Երուանդ Արշակունի և Սմբատ Բիւրատեան—Ստ. Լիսիցեանի.
9. ԲՈՅՍԵՐԻ ԱՇԽԱՐՀԻՑ բնագիտական զրոյց, Մ. Մաչայեանի.
10. ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐ, թարգմ. Հեղ. Շիսեանի
20. ՉԻԱՐՃԱԼԻՔ

ՆԿԱՐՆԵՐ. պ. պ. Ախիկեանի, Գ. Երիցեանի, Ա. Շահմազեանի եւ Օ. Շմերլինգի:

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ

ԵՐԵԽԱՅԻ ԲՈՒՆԸ

Բաժանորդագրութիւնը շարունակվում է. տարեկան 4 ր., կէս տարին 2 ր. առանց մանկավարժական բաժնի տարեկան 3 ., կէս տարին 1 ր. 50 կ. Тифлисъ «Аскеръ».